

156 425/1928/9-10

ЕКОНОМИСТ

ОРГАН ДРУШТВА
ЗА ЕКОНОМНУ И СОЦИЈАЛНУ ПОЛИТИКУ

УРЕДНИЦИ:

Д-Р. Д. ПАНТИЋ И Н. СТАНАРЕВИЋ

ГОДИНА VIII

БРОЈ 9 и 10

УРЕДНИ

Краљевића Марка
Задруга

ЛИЦА 2

САДРЖАЈ:

»ЕКОНОМИСТ« БРОЈ 9—10, СЕПТЕМБАР—ОКТОБАР 1928.

РАСПРАВЕ:	Стр.
Никола Гиадинтов: Промет робе Савом	453
ЧЛАНЦИ:	
Јеленко Петровић: Окућје у Босни и Херцеговини	477
Д-р Пантић: Оријентација нашег задругарства	486
Л. Таубер: Пренос менице, чека и такса	492
Ignotus: Нови гувернер Народне Банке	496
ПРИВРЕДНА ХРОНИКА:	
Šesti kongres privrednika u Beogradu	502
Kredit i Banke u Crnoj Gori od Stanka Danilovića	509
Извештај о избегавању незгода у творницама од Ђ. Ђ.	514
Бедно стање пољопривредне наставе	518
Стечај Гостионичарске банке	519
Стање Народне Банке	523
Завршни рачуни општине београдске 1927.	524
Буџет општине града Београда	527
ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ:	
Д-р В. Бајкић: „Селачки кредит“ од Н. Станаревића	529
J. Čada: Commerce et terminologie commerciale en France	530
Подбрежник: Проблем рационализације у нашој привреди	531
Трг.-Индуст. и Занат. Комора у Н. Саду: Привреда Војводине у 1927. години	591
Министарство Финансија: Статистички преглед спољне трговине Краљевине С. Х. С.	532

Уредништво и администрација „Економиста“ налазе се у Кондиној улици број 2.

Претплата на »Економист« износи 140 Дин. на годину или полугодишње 70 динара. Поједини бројеви 12 динара. Редовни чланови Друштва за Економну и Социјалну Политику добивају лист за 100 динара.

Редовни чланови плаћају 1.000 динара једном за свагда. Утемељачи 5.000, а добротвори Друштва 10.000 динара и добијају лист бесплатно.

За иностранство 250 Дин. годишње. — Излази једанпут месечно. Прима огласе по умереној цени.

Претплату на »Економист« примају све поште у Краљевини на чековни рачун Бр. 53.017 Поштанске Штедионице у Београду.

ЕКОНОМИСТ

ГОД. VIII СЕПТЕМБАР—ОКТОБАР 1928 БРОЈ 9—10

РАСПРАВА

Промет робе Савом

Садашњи промет Савом

Промет робе Савом не развија се паралелно са прометом на осталим воденим путевима Краљевине: док се на овим последњим повећао у току времена од 1923. до 1926, дотле је Савом превезена количина робе у 1926. години била мања од оне у 1923. години (в. таб. 1)

Табела 1.

Количина превезене робе у тонама

Водени путеви Године	Дунав*	Сава*	Тиса	Драва	Бегеј
1923	1,400.780	312.478	272.089	133.321	188.312
1924	1,668.757	377.657	391.115	146.598	212.318
1925	2,506.943	374.047	605.948	120.576	458.211
1926	2,914.637	308.847	607.478	188.809	294.702

Ако би количина превезених товара у 1923 год. била 100, промет следећих година изразио би се на следећи начин:

Табела 2.

Водени путеви Године	Дунав	Сава	Тиса	Драва	Бегеј
1923	100	100	100	100	100
1924	119	121	142	110	112
1925	179	119	222	91	143
1926	208	99	223	142	157

*) Промет пристаништа Београда је приказан у промету Дунава, јер већина робе увезене у Београд и извезене из Београда превозе се Дунавом.

Највећи значај у промету Саве имају две врсте робе: производи земљорадње и дрво за гориво и за грађу. (в. таб. 3.)

Табела 3.

Врста робе	Производи земљорадње		Д р в о	
	Тоне	% целокупног промета	Тоне	%
1923	81.306	26,03	105,448	33,76
1924	70.171	10,58	187.871	40,72
1925	106.740	28,56	180.368	48,38
1926	118.814	38,47	129.475	41,92

Из ових података види се, да се у току последње три године количина производа земљорадње непрекидно повећавала, док се у исто време количина дрва — непрекидно смањивала. Значај ове две групе, узетих скупа, знатно се повећао: у 1923 и 1924 години промет ове две групе износио је мање од 60% целокупног промета, у 1925 г. овај проценат се повећао без мало на 77%, а у 1926 г. он чини већ више од 80%.

За остале врсте робе важи следећа табела 4.

Табела 4.

Врста робе	Угаљ		Произ. нафте		Грађ. матер.		Остала роба	
	тоне	%	тоне	%	тоне	%	тоне	%
1923	50.014	16,01	5.160	1,66	17.693	5,61	52.857	16,93
1924	25.167	6,88	23.396	6,21	41.654	11,03	29.398	7,78
1925	3.265	0,86	19.728	5,25	28.827	7,70	35.105	9,35
1926	2.194	0,71	20.997	6,81	13.278	4,29	24.089	7,80

Ова табела сведочи, да у промету ових споредних врста робе нема развијања; чак и преношење угља и грађевинског материјала смањује се непрекидно у току последње три год.

Подела целокупног промета Саве по врстама саобраћаја приказана је у табели 5.

Табела 5.

Врсте саобраћаја	Унутрашњи саобраћај		Спољни саобраћај		
	Године	тоне	% од целокупног промета	тоне	%
	1923	268.345	85,88	44.133	14,12
	1924	351.404	93,06	26.253	6,94
	1925	277.283	74,14	96.764	25,86
	1926	239.872	77,67	68.975	22,33

Према овој табели види се да се од 1924 год. количина превезених товара у унутрашњем саобраћају смањује, док се у исто време у спољном промету — подиже. Значај спољних преношења у општем промету увећава се.

Због свог географског положаја, Сава нема међународног транзита, т. ј. преношења товара преко Краљевине — из иностранства за иностранство. Целокупан спољни промет Саве састоји се само из увоза и извоза. Као и на другим рекама Краљевине извоз за иностранство има већи значај него увоз земљу (изузев 1924 год.), као што се то види из табеле 6.

Табела 6.

Врста саобраћаја	Спољни увоз		Спољни извоз		
	Године	тоне	% од спољњег промета	тоне	% од спољњег промета
	1923	21 176	47,98	22.957	53,02
	1924	15.690	59,76	10.563	40,24
	1925	24.944	25,67	71.820	74,33
	1926	24.258	35,17	44.717	64,83

По врстама робе у извозу Савом највећи значај имају производи земљорадње. Извоз ових производа је био:

у 1924 г. — 9733 т. = 92,14% целокупног увоза
 „ 1925 „ — 59498 „ = 82,84% „ „
 „ 1926 „ — 34306 „ = 76,72% „ „

Извоз за иностранство друге важне робе у општем промету Саве — дрва, — био је ограничен:

у 1924 г. — 830 т. = 7,86%
 „ 1925 „ — 8596 „ = 11,97
 „ 1926 „ — 6919 „ = 15,47

Укупно ове две врсте робе су чиниле од целог спољњег промета:

у 1924 г.	—	100	‰
„ 1925 „	—	94,81	‰
„ 1926 „	—	92,19	‰

Највећи део увоза Савом припада нафти и њеним производима. Количина ових преношења је била:

у 1924 г.	—	15.690 т.	=	100	‰	целог увоза
„ 1925 „	—	19.212 „	=	77,02	‰	„ „
„ 1926 „	—	19.729 „	=	81,33	‰	„ „

Извоз и увоз остале робе је био незнатан:

		увоз	извоз
у 1924 г.	—	—	—
„ 1925 „	—	5732	4300
„ 1926 „	—	3529	2918

Најважнија у овој групи робе, како у увозу тако и у извозу, била је со: у 1926 г. из иностранства је било увезено соли 3500 т., а извезено за иностранство — 2000 т.

Горе наведена количина пренесене робе Савом, приказана у табели 1. у тонама, представља следећи рад ове реке у тонакилометрима по правцу кретања и укупно (в. таб. 7.)

Табела 7.

Године	Количина тона — километара			Укупно
	између домаћих пристаништа	увоз	извоз	
1923	64,709.770=88,37	3,914.056 = 5,34	4,608,734 = 6,29	73,232.560
1924	65,574.147=89,79	6,788.739 = 9,10	665.190 = 0,01	73,028.076
1925	58,875.345=76,33	8,674.354 = 11,24	9,596.966 = 12,43	77,146.665
1926	73,081.393=81,07	9,088.020 = 8,85	7,981.114 = 10,08	90,150.527

Овај рад није био једнак на целом току реке. Према економским реонима између којих Сава одржава везу, може се ова река поделити на три сектора. Први се сектор простире од ушћа Саве до ушћа Дрине (ккм. 175) и служи на својој десној обали промету: Ваљевске, Подринске и јужном делу Београдске области, док са леве стране служи за промет Сремске области. Други сектор од ушћа Дрине до ушћа Уне (од ккм. 175 до ккм. 508), служи с десне стране за промет Босне, а с леве за промет Славоније. Трећи сектор служи

за промет Загребачке области, а простире се од ушћа Уне до ушћа Купе. Реци Сави додана је у овој студији река Купа на дужини од 73 ккм., од свог ушћа до Покупског пристаништа, њеног последњег узводног пристаништа са осетним прометом. Подела опште количине извршених тона-километара на овим секторима је била следећа (в. таб. 8).

Табела 8.

Сектора	1923	1924	1925	1926
I	26.577.235=36,29 ⁰ / ₀	27,758.558=38,01 ⁰ / ₀	33,092.801=42,89 ⁰ / ₀	31,521.211=34,97
II	43,639.012=59,60 ⁰ / ₀	39,816.987=54,53 ⁰ / ₀	39,146.239=50,75 ⁰ / ₀	50,905.562=56,47
III	3,016.313= 4,11 ⁰ / ₀	5,454.530= 7,46 ⁰ / ₀	4,907.625= 6,36 ⁰ / ₀	7,723.754= 8,56
Укуп.	73,232.560=100 ⁰ / ₀	73,028.075= 100 ⁰ / ₀	77,146.665= 100 ⁰ / ₀	90,150.527= 100

Из ове се табеле установљава количина тона-километара по километру на Сави, т. ј. густина њеног промета. Као што се то види из следеће табеле, ова густина није једнака по свима секторима: она показује, да се највећи рад врши на првом сектору, и постаје све слабији на сваком следећем сектору (в. таб. 9).

Табела 9.

Сектори	Количина тона-километара по ккм.			
	1923 г.	1924 г.	1925 г.	1926 г.
I	151.870	158.608	189.100	180.121
II	131.049	119.570	117.555	152.869
III	27.173	27.203	31.055	90.867
цела река	123.306	123.148	130.093	152.024

Упоређење густине промета на Сави са истом густином на другим воденим путевима, показује, да, сем Дунава, она надмашује густину промета сваке друге реке, очигледно због јачег рада прва два сектора. Упоређена са Дунавом, она је у 1926 год.. 7,7 пута мања (в. таб. 10).

Табела 10.

Године	Количина тона-километара по километру				
	Дунав	Сава	Тиса	Драва	Бегеј
1923	480.437	123.306	59.109	68.715	78.397
1924	807.900	123.148	72.194	79.722	92.084
1925	1,115.184	130.093	105.306	73.342	247.629
1926	1,276.578	152.024	114.972	85.274	121.709

Развијање густине промета на Сави мање задовољава. Ако би се густина промета на свим путевима у 1923 години примила за 100, ова би се густина за следеће године изразила у следећим бројевима: (в. таб. 11).

Табела 11.

Године	Дунав	Сава	Тиса	Драва	Бегеј
1923	100	100	100	100	100
1924	167	100	122	116	117
1925	232	105	177	107	316
1926	266	123	194	124	155

Из овог упоређења види се, да се је густина промета у току горе наведених четири године повећала на Дунаву више од $2\frac{1}{2}$ пута, на Тиси се је готово удвостручила, на Бегеју од 1923 до 1924 више него утростручила и у 1926 г. постала је већа за 55% од 1923 г., док се на Сави од 1923 до 1926 повећала само за 23%, т. ј. мање него и на Драви, где је било повећање густине промета најслабије.

II

Узроци слабог развијања промета Савом

Подаци првог одељка ове студије показују слабо развијање промета Саве. Три су главна узрока оваквог стања.

Најважнији узрок је стање реке. Недостатак Саве као воденог пута састоји се у недовољној дубини воде за пролаз пловних објеката на појединим местима, што се обично јавља с јесени у току 2—3 месеца, за време сезоне најјачег промета. Стога

су на више места на Сави извршени радови ради побољшања њене пловности, али је потребно куд и камо још више радити да би се постигао резултат који би заиста одговарао потребама саобраћаја.

Као што је горе наведено, због постојећих неприлика за пловидбу, и ако не нарочито велики али ипак осетан промет на Сави обавља се само у границама прва два сектора до ушћа Уне. У 1926 години од целокупне количине извршених тона-километара; округло 90.000.000., на горе наведеним секторима је било извршено округло 82.000.000. тона-километара, то је 92% (таб. 8.). У претходним годинама однос између рада првих двеју сектора и рада последњег трећег сектора — од Уне до ушћа Купе по Сави и по Купи до Покупска — је био још гори за III сектор: на њему је било извршено само 4% од целокупне количине тона-километара (иста таб.). Изнад ушћа Купе пловидба постаје случајна и ништавна, па и саобраћај водом са Загребом није могућ.

Ма да је тај део тока Саве, на коме се одржава редовна пловидба, доста велики — око 600 километара — ипак прекид саобраћаја на одстојању сто километара од Загреба, има за цели промет на Сави штетан уплив и даје овој реци изглед једног недовршеног саобраћајног пута.

Узрок оваквог стања је следећи. Предео Саве је већим делом област произвођења хране, горива и сировина за индустрију. У данашњим приликама за извоз ових производа могућно је слободно користити се Савом само кад се роба упуту низводно, у правцу југо-истока. А у северо-западном правцу с оне стране места где се прекида саобраћај на Сави, налази се велика индустријска област, која би могла такође трошити знатну количину производа из предела Саве, и на овај начин би се могао појачати промет на овој реци. У исто би се време индустријска Загребачка област и индустрија реона који се налази позади ње могли користити Савом за извоз својих разноврсних производа. Ако би се уклониле ове прве препреке, Сава би имала карактер великог саобраћајног пута са јаким прометом између разноликих економских области. Док то не буде могућно, она ће служити поглавито задовољењу месних интереса свога реона, и њен промет остаће ограничен. У извесној мери положај Београда на ушћу Саве повећава њен промет. Али се развијање продаје производа реона Саве у

Београду знатно ограничава због такмичења на његовој пијаци од стране једнаких производа реона Дунава и других река.

Други узрок, који слаби промет Саве, јесте неспособност њених притока за пловидбу.

Басен Саве је врло велик. Он има површину од 95436 клм.²,*) од којих око 22000 клм.² припада басену Саве и више од 73000 клм.² — басенима њених многобројних притока, од којих најважније улазе за стотине километара у унутрашњост земље. Али све ове притоке, изузевши Купу, подесне су само за сплаварење.

Статистика промета не пружа податке, који би могли показати њихов користан утицај на промет Саве.

Има неколико пристаништа која се налазе на ушћима притока Саве или близу њих. То су: Сисак на Купи на четвртом километру од њеног ушћа; Јасеновац, преко пута ушћа Уне, на левој обали Саве; Бос. Шамац, на ушћу Босне, и Бос. Рача на ушћу Дрине.

Од ових пристаништа најважнији значај има Сисак. Количина његовог увоза и извоза је била у 1923 г. округло 40.000 т., у 1926 — 89.000 т. Од општег промета просечно 97% припада увозу. Статистика бележи на Купи само једну робу — дрво. У годинама 1925 и 1926 је било забележено ове робе у увозу Сиска: у 1924 г. 26599 т., у 1926 г. — 10290 т. и 1927 — 44577 т.; у извозу истог пристаништа у 1927 г. је било: 8864 т., које су ишле сплавовима. Пристаниште Покупско је извезло: у 1925 г. — 4702 т., у 1926 г. 3280 т., у 1927 — 12921 т. Извоз Покупска вероватно је био намењен за Сисак, дакле за промет Саве није имао значаја, пошто се је заустављао у Сиску. Само извоз дрва из Сиска, вероватно, био је намењен за Саву. Изгледа, да једино овај извоз у количини око 9000 т. садржи све, што притока Купа додаје промету Саве.

Пристаниште Јасеновац је имало у 1926 г. укупан промет округло 28500 тона, од којег 27000 т. или 95% је било дрво. Око 14000 тона дрва је било у извозу овог пристаништа и око 13 у увозу. Нема података о томе, колико од целе превезене количине дрва је ишло са Уне; али вероватно, да је то био само један део исказаног промета, јер се Јасеновац налази на левој обали Саве у срезу Новском Осјечке Области,

*) Pogaza za regulaciju Save. Gen. Direkcija Voda izd. 1919

који има под шумом више него 75% целе своје површине, и сигурно ово пристаниште морало је некоју количину дрва добити из шума горе неведене области. Дакле ни Уна не даје много за промет Саве.

Босански Шамац, на ушћу Босне, једно је од малих пристаништа Саве и има врло мали промет око 4000 т., у коме је количина превезеног дрвета била око 3500 т.

Бос. Рача, на ушћу Дрине, има већи промет, у 1926 г. више од 17000 т., али дрво — једина роба која се доводи сплавовима по Дрини, — има у промету овог пристаништа сасвим споредан значај и у 1926 г. није било забележено на овом пристаништу.

Дакле промет свих ових пристаништа не сведочи о озбиљним струјама товара, који би долазили у Саву из њезиних притока.

Можда нека количина товара улази у Саву са других њених притока, али то статистика промета њених пристаништа не бележи те није могућно установити тај притокај, али ни у ком случају она не може бити доста велика да би било потребно изменити горе истакнути закључак.

Трећи је узрок незгодан положај Саве према железницама.

У овом погледу најпре треба узети у обзир да најача железница у области Саве пруга Београд—Загреб иде паралелно са током Саве. На супрот Сави ова је пруга довршен саобраћајни пут између Београда и Загреба као и њихових области. Сем тога железница везује најважнија пристаништа на току Саве једно са другим и пружа могућност непрекидног и погодног саобраћаја између свих најважнијих центара целокупне области Саве.

Већ ове околности дају знатна преимућства железницама у погледу превлачења товара. Али се ова преимућства још појачавају и одстојањем између пристаништа Саве и железничких станица истог назива, која су већа при путовању по Сави него при путовању железницом.

Ток Саве је врло вијугаст. Према резултату досадашњих снимања планова Сава има дужину тока од Загреба до ушћа 700 клм., док ваздушна линија од исте вароши преко Старе Градишке и Жупање до ушћа Саве има дужину само 380 клм., т. ј. само 0,54% од стварне дужине тока реке. Због оваквог облика реке свака тона товара, која се користи реком, мора

прећи два пут веће растојање, него права линија између пристаништа отправљања и пристаништа одредења. Ова вијугавост тока повећава скупоћу преношења товара Савом.

Железница Београд—Загреб има такође одстојања између ових станица већа од праве ваздушне линије између њих, али је та разлика мања него на Сави. Одстојање од Загреба до Београда железницом је само 435 ккм.; што чини само око 2/3 одстојања Савом. Приближно је иста разлика и између других пристаништа и станица в. таб. 12).

Табела 12.

Одстојања

	У километрима		Железницама у ‰ одсто- јања Савом
	Савом	Железницама	
Између Сиска и Јасеновца	90	59	65,55
„ „ „ Бос. Брода	231	154	66,67
„ „ „ Ср. Митровице	461	294	63,17
„ „ „ Београда	597	385	64,69
„ Београда „ Ср. Митровице	136	91	66 91
„ „ „ Бос. Брода	366	231	63,11
„ „ „ Јасеновца	507	326	64,29

Сем ових преимућстава железничка мрежа у области Саве има још једно велико преимућство у својим разграђавањима. Сава, као што је горе наведено, ради само на једном делу свог тока, на којем на потезу 600 километара има свега 16 пристаништа (рачунајући и Београд) и добије врло мало товара до својих притока. У исто време на површини, која се простире по обема обалама реке на одстојању у унутрашњост земље од 40 до 50 километара од сваке обале, има 1567 ккм. жедезничких пруга, на којим има 283 станица. Дакле у истој области Сава има само 16 места која привлаче њој товаре, док железнице имају оваквих места скоро тристотина. Због оваквог стања обрт пристаништа Саве је био округлим бројем у 1925 г. око 600000 тона разних товара, док у увозу и извозу железничких станица је било више од 5.000.000 тона т. ј. 8 пута више него обрт пристаништа.

Ш

Могућно развијање промета Саве

Као што је то наведено у одељку I ове студије, у 1923 години, првој од четири године, за које има довољно обрађених статистичких података, промет Саве достигао је 312478 т. У следећој години је био јак скок овог промета на више до 377657 т. После, се појавило падање промета до 374047 т. у 1925 г. и 308847 т. у 1926 г. Ипак у току три године, 1924, 1925 и 1926, просечни годишњи промет достигао је 353513 т.; дакле је био већи од 1923 г. за 41035 или за 13,13%. Према овим подацима није могућно одрицати развијање промета на Сави.

Полази за 1927 годину нису још коначно установљени, али има разлога предвидети да се је промет Саве у овој години повећао упоредно са предходним годинама. Према добијеним подацима обрт пристаништа (увоз + извоз сваког пристаништа) у унутрашњем саобраћају је допрео у 1927 год. до 556957 т. Исти обрт у 1926 год. је био 404349. Однос између обрта пристаништа и количине превезених на реци товара је био у истој, 1926 години 59,32%.* Предпостављајући да је исти однос између обрта пристаништа и промета реке био и у 1927 години, могућно је при обрту пристаништа у 1927 год. од 556957 т. рачунати промет товара на Сави у унутрашњем саобраћају бројем 330387 т. Да би се установио целокупан промет Саве у 1927 год. треба ка горенаведеном броју додати њен увоз и извоз, који су били у овој години: увоз — 52854, — извоз: 17873. Према овим подацима неће бити претерана претпоставка да је целокупан промет Саве у 1927 год. износио $(330387 + 70727) =$ округлим бројем око 400000 т., већи од претходне четири године, 1923 — 1926.

Али не заустављајући се на последњим бројевима, као још недовољно овереним, и задржавајући се само на подацима 1923 — 1926 године, ми можемо допустити, да горенаведено годишње повећање промета од око 40000 т. није претерано за рачунање могућног промета Саве у будућности. Овакав рачун тим пре је прихватљив што је заоснован на подацима 1924 — 1926 године, које нису биле искључиво повољне за разви-

*) Обрт пристаништа 404349 т., промет товара 239872 т.

јање промета. Заиста водостање у овим годинама је било добро за пловидбу и једна година (1925) је имала добру жетву, али је била у исто време једна година (1926) са великим поплавама, које су оштетиле жетвени принос. На основи оваквог просечног годишњег повећавања промета, као доста нормалног, и полазећи од најмањег промета који је био у 1926 години (308847 т.), могућно је рачунати да се у данашњим приликама промет Саве може повећати:

кроз пет година до	500 000	тона
„ десет „ „	700.000	„

Ипак, као што је то речено у одељку II ове студије, данашње прилике у којима се обавља пловидба на Сави нису нормалне. Сава остаје пловна само на једном делу свог тока и не може задовољити потребе сасбраћаја целокупне области, из које би она морала привући товари. Притоке Саве, које би требало да буду обилни огранци у њеној пловидбеној мрежи остале су неприпремљене за пловидбу. Број пристаништа Саве није довољан. Њене пловидбене тарифе још захтевају нарочиту бригу, да би се сагласиле са железничким тарифама. Овакво стање не сме трајати, јер оно спречава економско развијање и благостање пространог базена Саве и њених притока. Треба да се све ове неповољне прилике уклоне, а ово се може и мора извршити помоћу уређивања тока реке и њених притока, као и стварањем бољих привредних прилика у њеним обалним областима. Кад изнете неповољне прилике буду измењене, то ће се сигурно изменити и горенаведени бројеви Савиног промета, који су за њену величину јако скромни.

У колико се може изменити промет Саве после отклањања горенаведених неприлика и његов развитак, може показати пример друге велике реке Краљевине — Дунав. Има заиста у раду ове последње река једна особеност, коју је неопходно узети у обзир то је јака струја товара који се превозе Дунавом из иностранства за иностранство. На Сави није могућност очекивати оваква преношења због њеног географског положаја. Али ако би се искључила из рачуна преношења на Дунаву горенаведеног међународног транзита, не би било узрока сумњати да на Сави није могућан исто тако велики промет као и на Дунаву, изузимајући међународни транзит.

Кад Сава постане пловна до Загреба, пловидбене прилике

на њој ће се изменити и зближити са приликама Дунава, због чега је и могућно очекивати да будуће развијање промета на њој буде слично са истим развијањем на Дунаву.

Област Саве с погледом на економске приликама не стоји горе од области Дунава. Делимично у границама Славоније и северне Србије обе две реке служе једном истом крају. У реон Саве мора ступити од Дунава удаљени Загребачки крај. Овај крај према густини насеља је један од добро насељених и стоји само иза Војводине и Словеније, које имају најгушће становништво у Краљевини: густина насеља у Загребачком крају је 67,6 становника по квадратном километру, у Војводини — 75,8 становника, у Словенији 70,6.^{*)} У Загребачком крају су добро развијене разноврсне гране индустрије, за које су потребне велике количине сировине и горива. Варошко становништво овога краја чини готово 1/4 целокупног насеља, због чега је у њему потрошња разних животних намирница већа од његове производње и изазива промет великих количина дотичних производа Срема и других области Краљевине. Други крај који такође улази у реон Саве — Босна — представља област обилну производима шумарства и рударства, који чине главне предмете промета и на железницама и на рекама.

Све ове околности сведоче, да се развијање промета Саве не може зауставити због немање довољне производње или потрошње њезине области. И заиста као што је већ речено у II делу ове студије, железничке станице, које припадају овој области, имају знатно већи промет него пристаништа Саве.

Пошто и Сава и Дунав имају данас привидно једнаку прометну дужину (Сава — 593 клм., Дунав — 588 клм.), а после уређења њеног тока до Загреба, имаће и већу дужину (700 клм.), не би била претерана претпоставка да она може доћи кроз десетину година до истог општег промета, као Дунав у данашње време, без међународног промета.

Промет на Дунаву без међународног транзита се је развијао у последњим годинама на следећи начин:

у 1923 г. било превезено:	1.109.082	тона
„ 1924 „ „ „	1.110.434	„
„ 1925 „ „ „	2,048.210	„
„ 1926 „ „ „	3,227.029	„

^{*)} „Наша народна привреда и национални приход“ стр. 30 таб. I

Дакле могућно је рачунати да се промет на Сави кроз десетину година може подигнути приближно до 2.200.000 т. У половини ових десет година промет може бити мањи: приближно у размеру промета Дунава у 1923—24 г. или мало више, од прилике око 1.200.000. т.

Могућност оваквог промета потврђује се упоређењем израчунатог промета Саве са прометом, који већ имају други водени путеви Краљевине. Ово упоређење, најзгодније је направити по количини превезених тона на један километар прометне дужине.

На Сави поменута количина чиниће по километру:

при општем промету 1,200.000 т.	1714 т.
„ „ „ 3,200.000 „	3142 „

При промету 1926 г. на другим путевима на 1 клм. долази:

на Дунаву (укупан промет)	4956 т.
„ „ (без међун. промета)	3787 „
„ Тиси	3704 „
„ Бегеју	3311 „
„ Драви	2330 „

Ови бројеви сведоче да горе израчунати промет Саве не излази ван тих размера који се могу опазити на другим воденим путевима.

Али сем ових опшгих проматрања може се јако развијање промета на Сави оверити прегледом њеног промета по именованима главних предмета преношења.

Производи земљорадње. Напред је изнето да се количина пренетих производа земљорадње у току 1924—1926 године знатно повећавала. Од 70171 тона у 1924 г. ова количина се подигнула до 118814 т. у 1926 г. У 1923 години количина тона исте робе је била 81306. Просечни годишњи промет ове робе у току 1925—1926 г. је био 98575 т. т.ј. на 17269 т. или 21,23% већи од промета 1923 год. Општи просечни годишњи промет свих врста робе укупно у исто време студије, био је већи од промета 1923 г. само за 13,13%. Дакле повећање количине преношења производа земљорадње је било на 1,6 пута веће него повећање општег промета Саве у току истог периода времена.

Развијање промета производа земљорадње је ишло у годинама 1923—1926 на следећи начин:

		повећање промета
1923 г. —	81306	—
1924 „ —	70171	— 11135
1925 „	106740	+ 36569
1926 „	118814	+ 12073
<hr/>		
просечно годишње повећање		+ 12502

Ако би се овакво годишње повећање продужило и за идуће године, количину би преношења кроз *пет година*, на потезу Саве на којем се врши промет у данашње време, било могућно рачунати, ослањајући се на промет 1926 г., у размеру 181324 т., по километру овакав би промет износио 301 тона. На делу Саве узводно од ушћа Купе до Загреба могућно је очекивати јачи промет, јер овако велики индустријски центари са великим бројем становника и радника, као Загреб, увек повећају количину товара намењених за народну храну. Једна нарочита студија, извршена по налогу Генералне Дирекције Вода, сведочи да би увлачење Загребачке области у реон Саве отворило нову пијацу за производе пољопривреде, јер потражује годишње само хране 65000 т. дакле ова пијаца осигурала би тражење поменутих производа у количини $\frac{2}{3}$ целокупног данашњег промета ове робе на Сави. Али позади Загребачке области шири се Словеначки индустријски реон, чија потрошња жита могла би такође повећати преношење ове робе Савом. При оваквим приликама потребно је, ка горенаведеном броју 181324 додати због повећања прометне дужине Саве на 100 километара (сектор ушће Купе — Загреб) не за 300 тона по километру као што је горе наведено, најмање за дуплу количину 600 т. по километру, онда целокупна количина превезених тона била би кроз пет година (181324 т. + 60000 т.) = 241324 т. Истоветан рачун дао би промет жита, на потезу Београд — Загреб од 301724 т. Просечна количина тона по километру при оваквом промету износила би:

кроз пет година	345 т.
„ десет „	431 „

Али ипак овакав рачун не даје потпун резултат. Упоређење израчунатих бројева по километру за будући промет Саве — 345 и 431 т. — са сличним бројевима, који се рачунају за друге водене путеве показује да су ови бројеви сувише ниски.

Одиста количина превезених производа земљорадње по километру на другим воденим путевима, који имају значајан промет ове робе, износи у 1926 години:

	општа количина превезених тона	иста количина по километру
на Дунаву —	1,035.454 т.	1760 т.
„ Тиси —	402.745 „	2455 „
„ Бегеју —	186.244 „	2093 „

Упоређење ових последњих бројева са горенаведеним за промет Саве (345 т. и 431 т.) показује да су бројеви Саве од 4 до 7 пута мањи него дотични бројеви других путева. Ове разлике су тако велике, да их могу објаснити само садашње неприлике пловидбе на Сави. Уклањањем ових неприлика и проширење уплива Саве на нове области мора извршити пуну промену у положају реке и мора дати велики полет развијању њеног промета.

Али пре него што се исправи израђени рачун, треба подвући још једну околност реона Саве, који може такође повољно утицати на развијање промета производа земљорадње.

На обема обалама, на целом току Саве, протежу се плавне низине. У зависности од количине снега и од услова при којима се он топи, а такође од количине киша у горњем току Саве и њезиних притока јављају се поплаве у већим или мањим деловима ових низина. Количина поплављеног земљишта по годинама бива различна, али према картограму, израђеном у Генералној Дирекцији Вода у 1926 год., површина целокупног поплавног подручја Саве означи више од 100000 хектара. На целој овој површини жетвени приноси су увек под претњом од поплава. За промет Саве овакво стање има тим већи штетан значај, што су ове низине распоређене у обалном делу Савске области, који припада њеном непосредном реону.

Нема сумње, да би уређење тока Саве и њених притока било праћено и мерама за одбрану њених обала од поплава, а на овај би се начин остварило осигурање жетвених приноса поплавног подручја, што би нашло у сваком случају одјека и у повећању промета Савом.

Свакако да је немогуће одредити тачно у колико би овакве мере изазвале појачање промета Савом, али нема сумње да

би се оно јавило у знатној мери, што потврђују нови даљи наводи

Поплавно подручје Саве протеже се у Хрватској и Славонији у областима Сремској, Осечкој, Загребачкој, Приморско Крајинској, а такође у Северној Србији и Босни: у областима Ваљевској, Подринској, Тузланској и Врбаској. Према подацима о жетвеном приносу, узетим из издања Министарства Пољопривреде и Вода: »Обрађена земља и жетвени принос«, просечни принос у првој групи области у 1925 г. је био са хектара 13,97 мет. цен., у областима друге групе — 13,39 м. ц. Према горе наведеном картограму промета Генералне Дирекције Вода види се да од опште површине поплавног подручја округлим бројем 430000 хет. припадају првој групи области и 170000 другој. Дакле, према просечном приносу са хектара општи могући принос поплавног подручја установљава се на више од 800.000 тона. Због одсуства података о томе какав се део поплавног подручја сада засејава годишње, какав је део засејане површине био у разним годинама уништен или покварен поплавама, морамо се овде ограничити на ову напомену односно опште важности тога приноса, који мора бити осигуран за будуће време од поплава и тим мора повећати у реону Саве количину производа земљорадње.

Враћајући се рачуну могућног преноса земљорадничких производа треба узети у обзир да ће уређење тока Саве на целом њеном току и проширење њеног реона на Загреб поставити ову реку у исти положај у коме се налазе Дунав и други водени путеви Краљевине. Дакле било би могућно очекивати на Сави по километару исту велику густину кретања дотичне робе, као и на другим рекама (око 1700—2500 т.). За овако развијање промета биће можда потребно подуго време, али ипак и при највећој обазривости, неће бити претерано претпоставити већ за првих десет година толико развијање кретања производа земљорадње, да би густина целокупног промета ове робе достигла ма половину густине њеног промета на другим рекама. Приближно било би могућно узети за првих десет година око 800 тона по километару (око половине густине на Дунаву у 1926 г.) за десет година око 1200 тона (око половине густине на Тиси у истој години). Према оваквој претпоставци, општа би количина преношења жита и других производа земљорадње на Сави могла бити:

кроз пет година — 560000 тона
 „ десет „ — 840000 „

Дрво. Други важни предмет промета је дрво и његови производи. Количина преношења ове робе у току 1923—1926 г. била је чак већа од количине производа земљорадње, као што то показује табела 3 ове студије. Али иста табела показује такође, да ова количина пада. Значај ових преношења у општем промету Саве такође се смањује: у 1923 години преношење дрва је износило 33,75% од целокупног промета, у 1924 г. — 40,72%, у 1925 г. — 13,12%, у 1926 г. — 10,21%.

Оваква се појава објашњава тиме што су шуме у обалном пределу Саве у знатној мери посечене, то је обична појава свуда, где се сечење дрва извози. Обично се дрво сече прво у најближим местима од саобраћајних путева, затим се сечење преноси дубље у унутрашњост земље. Због тога се обично јавља потреба да се за грађу изведу особита разграњавања саобраћајних путева ка удаљеним шумским просторима. Помоћу оваквих разграњавања могућно је да се преношење обнови тамо где је тренутно било смањено. Сагласно овоме у погледу опаженог смањивања преношења дрва по Сави, не мора се тврдити, да није могућно поновно развијање промета дрва по њој.

Развијање промета дрва на Сави налази се у непосредној зависности од повољног разрешења питања о уређењу притока Саве. Овакво решење овог питања је потребно не само у интересу Саве, као саобраћајног пута, али још више у интересу развијања шумарства у њеном реону, па такође за одбрану од поплаве плодних долина Саве и њених притока, за стварање ма и далимичне пловидбе на овим рекама. Без уређења река Савске области тешко је обезбедити корисну употребу плодних снага пространог басена Саве. Али ако би били извршени радови, потребни за наведено уређење водених токова области Саве, нема сумње, огромно шумарско богатство, које данас остаје без користи, створиће моћне струје товара, и тај промет који данас опада поново ће порасти.

Картограм објављен од Генералне Дирекције Шума*) о односу шума према целокупној површини појединих среза све-

*) Шуме у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца Београд 1926 г. Изд. Генер. Дирекције Шума.

дочи да Сава у својем горњем току и њене притоке десне обале припадају најшумовитијим областима Краљевине, у којим се под шумама налази од 55% (до 75% и више од целокупне површине. И ове су шуме до скупочених врста високих дрвета: храста, букве, четинара. Према издању »Наша народна привреда и национални приход« високе шуме заузимају у Босни 55,6% површине, у Хрватској — 74,3%, у Славонији — 91,2%. Према статистици спољне трговине, производи шумарства чине данас главни предмет извозне трговине: ових производа је било извезено у 1925 г. 1,421.096 т., у 1926 — 1,559.252 т., док производа земљорадње у истим годинама је била извезено: 1,363.929 т. и 1,419.806 т. — Дакле услови за повећање промета дрва из области Саве су најповољнији: огромна способност области за произвођење робе и осигурано тражење ове робе.

Прелазећи од ових општих посматрања к рачуну могућног промета дрва на Сави, у будуће треба забележити да је у најповољнијој години — 1924 — општа количина превезеног дрвета Савом била свега 187871 тона, што чини по километру 315 тона: у 1926 години општа количина преношења је била само 129475 т., т.ј. по километру 217 т.

Други шумски реон близак Савскоме — реон Драве, мање је обилан шумом од Савског у оном делу у коме обавља преношење, па ипак је Драва пренела дрвета:

	општа количина	по километру
у 1924 г,	244957 тона	3024 тона
„ 1925 „	180368 „	2227 „
„ 1926 „	145204 „	1792 „

У овом реону опажа се иста појава смањивања промета као и на Сави, али при свем том количина превезеног дрвета по километру је била и у најнеповољнијој години пет пута већа од најповољније године на Сави.

У будуће, према горе наведеним узроцима, могућно је рачунати, да ће на Сави обрт шумских товара по километру допрети до исте висине, која се види на Драви, можда чак да буде већа, али за овакво повећање биће потребно подуже време. У сваком случају без претеривања може се тврдити, да ће шумски производи заузети исто место у промету Саве, које су имали већ раније. У 1923 години преношења шумских

производа у овом промету чинила су око 34⁰/₀ целокупног промета.

При рачунатом општем промету 1.200.000 и 2.200.000 тона, количина дрвета, ако би се узео исти проценат као у 1923 г., морали би достићи:

при промету од 1.200.000 т. општу количину	408.000,	по клм.	583
„ „ „ 2.200.000 „ „ „	748.000,	„ „	1069

Камени угаљ. Следећа роба, на којој је потребно зауставити се, јесте камени угаљ. Ова роба привлачи пажњу јаким падом свога промета, који је постао у 1925 и 1926 г. сасвим ништаван. Размер преношења угља је био:

у 1923 г.	50014 т.
„ 1924 „	25167 „
„ 1925 „	3282 „
„ 1926 „	2194 „

у 1927 г. свега је било извезено из пристаништа Саве 504 т. и увезено преко њих — 80 т.

Овакво нестајање угља у промету Саве не може се објаснити одсуством угља у њеном реону или неповољним стањем у овом реону дотичне индустрије. Подацима о производњи угља у Сави блиском босанском реону, који после Словеније заузима најугледније место, имамо ову слику:

1921 г.	943.685
1922 „	1,066.969
1923 „	1,164.283
1924 „	1,118.949
1926 „	974.946

За последње три од наведених година просечна годишња производња износи 1,086.051 тона или 26,19⁰/₀ целокупне просечне производње угља у Краљевини — 4,146.024.)

Тражња угља у земљи стално се повећава, те не може имати штеног уплива на промет.

Немогуће је поћи са гледишта да водени путеви уопште нису погодни за преношења каменог угља. Пример друге велике реке — Дунава — то јасно сведочи. Промет угља на Дунаву се

*) Dr. Jozep Butorac: Production et consommation du charbon dans le Royaume SHS. Revue Economique de Belgrade No 6.

подигао у истим годинама, кад је опадао на Сави; тако је дунавски промет угља достигао:

у 1923 г.	220.732 т.
„ 1924 „	244.224 „
„ 1925 „	379.449 „
„ 1926 „	398.976 „

Заиста се на Дунаву превози у знатним количинама страни угаљ. Али у његовом реону има и мајдана домаћег угља, и ако се узму у обзир само преношења по Дунаву угља између домаћих пристаништа, ипак се у овим годинама и у преношењима између ових пристаништа појављује не пад већ пораст промета, као што се то види их ових података:

у 1923 г.	110.003 т.
„ 1924 „	142.470 „
„ 1925 „	149.469 „
„ 1926 „	159.377 „

Сви ови подаци говоре за то да се морају узроци исчезавања угља из промета Саве потражити у цловидбеним приликама ове робе Савом.

На првом месту узрок томе опадању треба тражити у транспортним трошковима који су за босански угаљ већи но за угаљ из других крајева, нарочито за угаљ из угљенокопа источне Србије, на име: из Костолца. Статистички подаци о кретању угља показују, да се пад промета угља на Сави догађа у исто време, кад се подиже промет угља из Костолца, што се види из следеће табеле:

	Количина превезеног угља	
	по Сави	из Костолца
у 1923 г.	50.014 т.	—
„ 1924 „	25.167 „	97.358
„ 1925 „	3.265 „	109.760
„ 1926 „	2.194 „	114.535

Оваква се промена у промету објашњава тиме, да су до најважнијих места, куда се угаљ упућује, од Костолца одстојања су краћа но од Босанских пристаништа и возарина је мања као што то показује овај преглед:

	од Босанског Брода		од Костолца	
	одстојања	возарина	одстојања	возарина
до Беочина	467	6,38	182	3,85
„ Београда	366	5,74	81	2,63
„ Новог Сада	451	6,29	166	3,72
„ В. Бечкерека	452	6,43	167	3,94
„ Осека	593	7,19	308	5,12
„ Панчева	382	5,87	65	2,50

Овоме треба додати, да се Костолачки угљени рудник налази на обали Дунава, док је Босански угаљ удаљен од Саве за више од 150 — 200 километара.

Али ако горенаведени подаци и могу објаснити пропаст промета угља на Сави, ипак они не морају довести до закључка да је овакво стање неизменљиво. Треба узети у обзир да је Костолачки камени угаљ лигнит, који је по каквоћи много гори од мрког и смеђег босанског угља: његова анализа показује само 3400 — 3800 калорија,*) док Босански угаљ показује од 4500 до 5000 и 6000 и више калорија.** Дакле, босански се угаљ може такмичити са Костолачким и при већој вазарини; треба само да тарифа буде одговарајућа. Железнице већ имају изузетну тарифу за превоз каменог угља од места производње, која је двапут јефтинија од номарлне.

Могућно је претпоставити, да би сличне тарифе и друге мере од стране пловидбе могле привући поново на Саву промет угља и његовој каквоћи не би било претерано претпоставити, да би било могућно опет доћи до пређашњег промета од 50.000 т. за прво време, а ако би за тим повећање промета ишло са истом јачином као на Дунаву, кроз десет година, могао би се ишчекивати промет од око 150.000 тона. При оваквој претпоставци, промет би угља на Сави по километру био око 200 т. док је на Дунаву он већ био у годинама 1924 до 1927 од 240—270 т.

Остале врсте робе имају на Сави споредан значај

Преношења бензина, уља за освешлеље, нафте и других њених производа су била незнатна у 1923 г. — свега 5160 т. У следећим годинама она су постала већа и доста непроменљива.

*) Jaša Grgašević Industrija Srbije i Crne Gore стр. 170

**) Joso Lakatoš i dr. Aco Despić: Industrija Bosne i Hercegovine стр. 48 и след.

у 1924 г.	23.396
„ 1925 „	19.728
„ 1926 „	20.997

Просечно у свим годинама Савом су ишле годишње око 21.000 т.

Потребе становништва у производима нафте задовољавају се искључно туђом робом. Према статистици спољне трговине бензина и уља за осветљење је било увезено у 1926 години 24.199. 447 килограма.

За преношење ове робе, пореклом претежно из Румуније, Сава представља природан пут, кад је роба намењена за Хрватску, Славонију, Словенију, северну Босну, делимично северну Србију. Горе наведено средње годишње преношење — 21000 тона, рачунајући по 5,59 кг. на становника, може задовољити потребу више од 3.750.000 становника, дакле не само потребу становништва обалног реона Саве већ и оног из унутрашњости замље. Због тога треба признати, да данашњи размер промета по Сави од прилике одговара потреби становништва и да је могуће развијање овог промета само у сразмери са његовим прираштајем. Пошто се годишњи прираштај становништва у Краљевини прима приближно око 1,5%*) обрт производа нафте по Сави може се установити: кроз пет година округло — 22600 тона

кроз пет година округло	— 22.600 тона
„ десет „	— 24.000 „

Преношења следеће групе робе, *грађевинског материјала*, у 1923 год. су била мања од 18.000 т. У следећој години повећана су скоро до 42.000 т., па потом су се смањила и у 1926 г. чинила само мало више од 13.000 т.

Значај разних врста ове робе у општем промету Саве постојано је падао: однос промета ове робе са општим прометом је био у 1924 г. — 11,03% од целог промета, у 1925 г. — 7,72% у 1926 г. — 4,29%.

Количина преношења грађевинског материјала је у зависности од количине грађевинских радова у реону дотичног саобраћајног пута. У блиској будућности на Сави могуће је предвиђати повећање промета и за ову робу: 1) радови на

*) „Наша народна привреда и национални приход.

уређењу водених путева у басену Саве морају изазвати знатна преношења грађевинског материјала, 2) кад би редовна пловидба постала могућна на целом току Саве до Загреба, у реон Саве ушла би сем Загреба и његова велика индустриска област.

Последњу групу преношења чине *сви остали шовари*. Разноврсност товара, који припадају овој групи чини могућним, да се направи ма какав рачун њиховог промета за будуће време. Општи бројеви преношења товара ове групе, забележени у табели 4 првог одељка ове студије, не пружају никаквог изгледа да би се оваква преношења повећала. У 1923 г. њих је било више него 50.000 т., у 1924 г. она се смањују до округло 30.000 т., у 1925 види се неко повећање — 35.000 најпосле у 1926 г. ова преношења су се смањила испод 25.000. Може се приметити, да највећи део преношења ове групе товара припада тако званој »денчаној роби«, коју сачињавају разни скуповени предмети, који се превозе у не великим партијама. За преношења оваквих товара способније су железнице. Извесно развијање ових преношења биће могућно, кад би у реон Саве ушао и индустриски загребачки крај. Пошто нема сигурних података за рачун товара ове групе, биће обазривије узети као вероватан будући промет од 35.000 т до 50.000 т., највеће количине које су биле досада.

Кратки преглед извршеног рачунања будућег промета Саве доводи до следеће табеле у округлим бројевима:

Могући промет	кроз 5 год.	кроз 10 год.
производи земљорадње	560.000	850.000
дрво	400.000	750.000
угаљ	50.000	150.000
нафта и њени производи	22.000	24.000
грађевински метеријали	80.000	150.000
остали товари	35.000	50.000
	<hr/>	<hr/>
	Свега 1.147.0000	1.974.000 •

Ови бројеви су мањи него они установљени према општем рачуну, изведеном у почетку овог одељка студије, који износе 1.200.000 и 2.000.000. Али између њих нема велике разлике.

Ова два рачуна, као сваки рачун за будуће време, неминуовно су само приближни. Али оба рачуна су слични у томе да се промет Саве не може посматрати као неспособан за

напредовање. Како ће велико бити развијање промета Саве: до 1,000.000 или 2,000.000 или више, и у коме се року може то развијање да оствари, то је питање на које је немогуће тачно одговорити. Али претходни рад Саве, рад других водених путева и опште економске прилике Краљевине и области Саве нарочито јамче, за могућност развијања а такође и за то, да ово развијање неће изискивати сувише много времена. Ипак да би се дошло до оваквог резултата потребно је да се отвори пловидба на целом току Саве бар до Загреба, да се уреди притоке Саве, да се низине Саве и њених притока обезбеде од поплава.

Никола Гнацинтов.

ЧЛАНЦИ

Установљење окућја за Босну и Херцеговину

Аграрна Реформа која је почета да се проводи у новим областима после Уједињења, дошла је као природна последица окућног поретка аграрно-демократске Србије. По ослобођењу и народном Уједињењу, Регент Александар рекао је у Прогласу Народу да жели да се приступи праведном решењу аграрног питања, и да се укину кметства и велики земљишни поседи. „Нека сваки Србин, Хрват и Словенац буде на својој земљи господар.“¹⁾ У беседи Народном Представништву Регент је казао: „...истичем хитност потребе, да се земљорадник после хиљаду година тешкога животарења ослободи веза које га још чине зависним од власника земље коју он ради; и да он постане господар груде, коју натапа својим знојем... Онако исто као што је слободни и привредно самостални сељак у Краљевини Србији овако примерно развио своју друштвену, војничку и моралну снагу, тако и његов брат широм целога Краљевства нека постане у својој срећи непоколебљиви темељ, на којем ће наша држава безбедно дочекивати и савлађивати сваку буру времена и догађаја.“²⁾

¹⁾ и ²⁾ Ferdo Šišić, Dokumenta o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1920, стр. 299 и 306.

У томе смислу почело се одмах и радити по Претходним Одредбама за припрему Аграрне Реформе од 25-II-1919.

Прописима чл. 2—7 ових Одредаба разрешени су кметски и кметству слични односи на тај начин што су тежачке породице проглашене власницима односних некретнина, а бивши власници њихови имали су добити одштету од државе. То исто одредио је чл. 42 Устава. По Уредби од 21 јула 1919 о упису права власности бивших кметова на кметским селиштима у земљишним књигама у Босни и Херцеговини имало се право власности књижити на „бившу кметску породицу“ уз ближе означање садањег њеног домаћина. Чл. 2 исте Уредбе прописао је да се међусобни правни односи чланова бивших кметских породица (задруга) као нових власника уређују до садањим обичајним правом које постоји у Босни и Херцеговини, док се ти односи не уреде законским путем.

У томе циљу Министар за Аграрну Реформу *д-р Андрић* поднео је Народној Скупштини, децембра 1927, „Предлог Закона о бившим кметским селиштима и стеченим беглуцима.“ У његово објашњење навео је он и ово: —

Првобитна замисао Министарства била је да се донесе задружни закон који би односна земљишта сматрао колективним власништвом и то уредио на чисто задружном начелу. Од тога се одустало из разлога што сва модерна законодавства избегавају задружни систем и што нема смисла за мањи део земаља у Босни и Херцеговини завести задружни систем а већи део њихов оставити на индивидуалном систему. Ваљало је прибећи индивидуалном систему, али с обзиром на околност да је држава земљишта кметских и кметству сличних односа откупила, требало је на те земље ставити већа ограничења него на оне које је тежак својим трудом и својим парама откупио. Стога су начела на којима је овај закон израђен нека средина између задружног и индивидуалног система. Право власности признаје се по чланству у породици. Ако земљиште припада само једној породици (инокосној), право власности уписаће се на име оца. Кад је на земљишту више лица, односно више породица, мушки чланови, односно мушке лозе, фаворизирани су на штету женских, на тај начин што се женским које представљају лозу признаје само $\frac{1}{3}$ мушке лозе, а тим се женскињама, ако имају браћу или мушких потомака умрле браће, неће признати право власности на поме-

нуту трећину него само право уживања до удаје. Тако је поступљено да би се сељачки посед што више сачувао матичној породици, а у складу са схватањем тежачког света у Босни и Херцеговини да женско дете — које се уда — не може добити део очевине ако има живе браће. Правични регрес за ово прикраћивање добијају женске у обезбеђеној им спреми за случај удаје. Друга, посебна ограничења и права имају за сврху да сељачке породице уздрже по опсегу и привредној снази. Једно од најважнијих ограничења јесте *установљење најмање површине*, скопчане са забраном оптерећења и добровољног као и присилног отуђења. Под „најмањом површином задружног непокретног добра (минимум егзистенције)“ разуме се онолика количина земље која је потребна да се очува егзистенција појединог тежачког лица, те да оно не падне на терет друштва и државе. Тај минимум у задрузи није сталан него се равна према броју особа. За минимум одлучне су прилике у којима се наш сељак налази и његова потпуна економска заосталост за социјално-економску борбу коју данашње прилике тежаку намећу.

Најмања је површина начелно неотуђива. Али је из важних социјално-привредних разлога потребно каткад од тог начела одступити. Сматрајући повољан кредит условом за правилно и рационално унапређење сеоског (задружног) газдинства, ваља пружити прилику свим правим тежацима да се користе само оним кредитом који је држава у својим заводима за тежака организовала. Сматра се да ће такав кредит врло ретко довести тежака до губитка законом одређене најмање површине земљишта. Разумљиво је да се ни код државних завода не може дозволити лакомислено задуживање, те је за то потребна привола административне власти. За потраживања приватних завода и лица осигуран је тежаку онај минимум предвиђен у чл. 31. Тиме се хтело да се тежак сачува од лакомислених и несолидних задуживања, која се чине без контроле државне власти. А уједно се отежава набављање оних кредита који тешко притискују снагу тежака и који су редовно опасни за његову економску независност. И за државна потраживања, према чл. 35, тежак се не може учинити бескућником. Тим се чланом осигурава тежачкој породици (задрузи) у сваком случају површина која је по чл. 28 предвиђена за једног члана, а осим тога кућа са кућиштем и дво-

риштем. Код тога је одлучан и интерес саме државе, којој би такав бескућник кога је она створила, опет њој самој пао на терет. По чл. 22 Претходних одредаба за припрему Аграрне Реформе било је забрањено оптерећивати бивша кметска селишта. Према томе, ако је ко кредитирао задругу, чинио је то само на њезину личну кредитну способност а без икаквог стварног (хипотекарног) осигурања.

Смер је закона да се спрече деобе. Једноставна забрана деоба није се могла у закон унети, јер не би имала ефекта. Получено би било само то да се деобе не би грунтовно провађале, док би се фактично делио свако ко би хтео. Деобу искључује једино заједничко живљење, а чим чланови једне породице заједно не станују не једу из једне зделе, не обрађују заједно земљу, деоба је већ ту, и не може је спречити закон. Деобу спречава стога или задруга или закон који цео посед даје у руке једне особе. У циљу провађања мисли да се сељачки поседи мање цепају одређено је у чл. 40 да мушке лозе имају право да откупе делове женских лица која затраже физичку деобу. Истом циљу служи и одредба чл. 41 којом је признато право првокупа власницима и сувласницима ових поседа када се који део отуђује, макар посед већ био физичком деобом па и грунтовним расписом поцепан. Овим правом првокупа везано је цело бивше кметовско селиште правном везом која омогућује да се цело кметско селиште у повољним приликама опет сједини у једној руци и тиме створи једна јака привредна јединица. Ово служи у циљу да се поседи комасирају.

Прихваћено је мишљење да и тежаци који нису поседници бивших кметских селишта и стечених беглука, могу бити удеоници предности које овај закон пружа, те је у чл. 43 установљено да сваки тежак може своје некретнине подврћи прописима овога закона. Овим би се путем могло постићи да се утре пут законодавству о сељачким поседима, које је пожељно и нужно, ако се хоће да се сачува здрав и снажан сељачки сталез.¹⁾

Из говора појединих народних посланика у *ничелном претресу* овога законског предлога наводимо ова места од већег и карактеристичног значаја: —

¹⁾ Стенографске Белешке Народне Скупштине за 1927/28 год. књ. VII, стр. 185—89-

Вељко Гргуровић, посланик из Босне, рекао је: — Овај законски предлог добро је састављен, јер одговара потпуно народном схватању и народној потреби. Врло је важно и одговара схватању нашег тежака што је дата предност и много јаче право мушкарцима него ли женским члановима бивших кметских породица, јер су на тај начин осигурана тежачка земљишта од дробљења и цепања, а ипак мушкарци, добивајући то право, дужни су по истом овом закону достојно да удомљавају и опремљују, приликом удаје, своје женске чланове. Поред тога, ми осигуравамо нашем тежаку минимум егзистенције, осигуравамо му оно што је најнужније за његов живот, осигуравамо му кућу и окућницу од сваке опасности, јер му то проглашујемо управо светим и неприкосновеним, а то је за нашег тежака и његов живот нарочито важно и потребно. Баш је минимум егзистенције од оне недавно мале и сиромашне Србије начинио и морално и материјално ону дивну и велику Србију и њеног грађанина, баш онога тежака у гуњу и опанку, оспособио у сваком погледу, за ову џиновску и херојску борбу која нам је свима донела ослобођење и која нас је коначно, срећно, под жезлом славних Карађорђевића овако лепо све ујединила“.²⁾

Павле Радић: Босна и Херцеговина још није тако далеко покročила да би се право власништва тамо могло узети као принцип безусловни, онако како је проведено у Словенији. Законским предлогом узета је породица као јединица која има да чува земљу, како се посед земље не би цепао и како би се сељаци могли сачувати оних који им стално раде о глави на тај начин што их оптерећују великим каматама и прете им да им однесу и темељ испод њих: земљу. Због свега тога било је потребно да се у Босни и Херцеговини за једно прелазно време, док се и тамо напредак привредни и културни у опште не буде јаче развио, уведе једно прелазно стање законско које би омогућило нашем сељачком свету да се земљом коју је добио по прописима аграрне реформе, једном заиста и користи. То је нарочито важно због тога што је познато да је прелаз из кметског одношаја у слободан одношај свуда где се изводио, изазвао извесна не-

²⁾ Стенографске Белешке Народне Скупштине за 1927/28 г., књ. VII, стр. 195—7.

разумевања код самих интересаната, јер они нису право могли да схвате у чему се састоји њихова слобода и нису се знали користити. Стога је било потребно да се овим законом узму сељаци у заштиту како би им се осигурао минимум. То је свакако корисно да би се заштитио сељак који није крив што је живео стотинама година као кмет и који је и данас још, и ако је политички слободан, ипак толико скучен неправедним социалним уређењем наше државе, да га и на овај начин треба заштитити од израбљивања са разних страна.¹⁾

Министар Аграрне Реформе д-р *Владимир Андрић*: — Наш народ, који је из крвне заједнице створио своје правне и моралне појмове, желео је и жели да се законом осигура сигурност земље у крви породице која на њој живи, а нарочито је жеља народа да се посед не распарчава путем женских чланова породице. Осим „поткућнице или минимума егзистенције,“ који је овим законом осигуран у приличној површини, ми смо установили и то да ни за какве дажбине дом сељачки са 6 дунума²⁾ не може бити предмет јавне продаје. Ово је апсолутна потреба, то, с једне стране, захтева примитивност нашега народа, услед које је највећи број аналфабета у Босни и Херцеговини, а с друге стране немогућност да се евентуално пролетаризовани сељак као радник стално упосли. Он и данас ради, али ради само повремено, само неко време; за сталног радника нема ни спреме, нити има места где би могао бити стално упослен. Зато је ова одредба једна потреба да не стварамо даље бескућнике у нашем народу у Босни и Херцеговини. Сем тога, врло је велика ствар што се овим законом решава и велики део проблема презадужености села. Упирући се на то да ни једно кметско селиште, ни један беглук који је држава платила, није могао бити предмет продаје, нити оптерећења нити задуживања, ми смо у другом делу овога закона установили да за постојеће дугове, ма ко их учинио, не одговара ни кметска земља ни земља слична кметству, ни један беглук који је држава платила. Ова ствар је важна. Цела популација Босне и Херцеговине износи сада 2 милиона и нешто више. Кметских ослобођених земаља је под 68.000 породица. Кметству сличних

¹⁾ Стенографске Белешке Народне Скупштине за 1927-28 год., књ. VII, стр. 197—8.

²⁾ 1 дунум = $\frac{1}{10}$ ха = 1000 кв. м.

односа и кметских земаља, беглучких земаља, или које је држава платила или ће платити, има најмање 40.000 или и мање, свега 32.000. Значи 100.000 тежачких породица по овом закону апсолутно је за свако дуговање са својом земљом потпуно сигурно и не може му доћи наплата. Који је то проценат популације? Ако узмемо да једна продица од ових 100.000 тежачких породица има 10 чланова, значи да ће један милион босанско-херцеговачког сељака измаћи испод Дамакловог мача и свих банака и свих зеленаша. Како је сељак неупућен, како су се према њему рашириле мреже зеленаша, лихвара, итд., кад је то тако, онда бар за једно прелазно време, ако хоћемо да сачувамо ово кметство и овога сељака и њихове трајне поседе, не можемо ништа друго радити него да упутимо сељака на оне организације које одговарају њему и његовим потребама, као на пример на јавни земљораднички кредит; а ако буде још каквог предлога који би то протезао и на организације које су створене у духу органазације земљорадничког кредита, нека се и на њих протегне.

Дати потпуну слободу располагања сељаку у данашњем времену било би опасно. Практичари који су радили овај закон, познавајући добро народ и купећи податке, установили су жалосну чињеницу да се слободан сељак у Босни, који је могао оптерећивати земљу, потпуно увалио у дугове, и да је она забрана која је стајала да се не могу кметске земље оптерећивати, била за дотичног сељака спас, јер није могао земљу оптерећивати. Личних дугова он може бити да има. На лични кредит му се давало, па нека лични кредит плаћа својом посебном имовином, никако овом земљом коју је после толико стотина година добио као своју. Вероватно да ће овај закон, нарочито у првом делу, а и због другог дела, и код других слободних сељака који виде његове добре стране, пробудити жељу и тежњу да и они дођу под установе овога закона. Ми смо то предвидели, и за то ће у Правилнику бити прописан начин како ће се изјава давати. Биће само једна једина разлика да ће оне хипотеке које већ постоје остати и даље, а да ће сви други дугови бити као лични.³⁾

При *претресу у појединостима*, посланик Павле Радић учинио је две умесне допуне, које су усвојене, од којих је

³⁾ Стенографске Белешке Н. Скупштине за 1927|28, књ. VII, стр. 198—200.

једна да се земље које потпадају под овај закон могу задужити и код земљорадничких задруга.

Од важности је истаћи да су и при начелном и при појединачном претресу гласали *сви присушни* посланици за усвајање законског предлога. Дакле, *све су странке гласале за овај закон*. Па како заштита сељака и установа минимума по томе закону у суштини одговара установи окућја у Србији, то је довољан и поуздан предзнак да се ова установа при изједначењу, односно доношењу закона за целу земљу неће напустити него ће се само подесити потребама народа и времена. Прилагођена новчаној привреди и схватању народа, установа окућја (сада изражена у тач. 4а § 47 1 Грађ. Суд. Поступка) остаће у нас и поред тога што она има великих противника као што су: Михаило Аврамовић, д-р В. Бајкић, д-р В. Стојковић и Драгиша Лапчевић, који сматрају да § 47 1 тач. 4а Грађ. Суд. Поступка треба укинути у интересу пољопривредног кредита.

Јеленко Петровић.

Одредбе закона које говоре о установи најмање површине, т.ј. о установи окућја, јесу ове:

Закон о бившим кметским селиштима и стеченим беглуцима од 17 маја 1928 (Службене Новине од 30 маја 1928, Бр. 122).

Члан 1.

Укида се колективно власништво, које је имало темељ у кметском односу, и које се имало провести у грунтовници по Уредби о упису власности бивших кметова на кметским селиштима у земљишним књигама у Босни и Херцеговини од 21. јула 1919. године и чл. 36. и 43. наредбе о провођењу беглучке уредбе од 10. јуна 1921. године, те се поставља начело индивидуалног власништва.

Члан 27.

Располагање с некретнинама, које су по прописима првога дијела овога закона пренешене на нове власнике, ограничено је забраном отуђења испод најмање површине некретнине. Надаље се за ове некретнине те станбене и господарске зграде на њима прописује посебни насљедни ред и установљују права првокупа и откупа.

Члан 28.

За тежачке посједе, који су стечени овим законом, установљује се најмања површина (минимум егзистенције).

Ова најмања површина рачуна се према броју чланова породице (чл. 4.) оних лица, која су укњижена као власници или сувласници некретнина.

Та површина — поред куће и кућишта с двориштем износи за сваког члана породице у Босни те од Херцеговине у срезовима гацком и невесињском по десет дунума, од којих мора бити најмање шест дунума обрадиве земље, у осталој Херцеговини по три дунума, и то само обрадиве земље.

Код тла засађеног воћем или виновом лозом, као и код вртова (баштованик) смањује се површина обрадиве земње по глави од шест на четири дунума, а од три на два дунума.

Члан 29.

Ова најмања површина не може се добровољно продати нити ма којим начином отуђити.

Отуђење је дозвољено једино онда, ако је породица променила своје боравиште и сместила се на другом којем месту, те осигурала тамо своју игзистенцију, затим у случају нужде. У потоњем случају не може се никако отуђити кућа и кућиште с двориштем, те најмања површина која је у чл. 28. закона одређена за једног члана породице.

За ово отуђење по овом члану потребна је привола административне власти.

Члан 30.

Неотуђиве су и не могу се заложити станбене и друге господарске зграде, које су нужне за уредно вођење господарства.

Ако се такве зграде налазе на земљи, која се овршним путем дражбује, имаде власник право да их пренесе.

Члан 31.

У чл. 28. одређена најмања површина може се хипотекарно задужити само код завода које је организовала држава у сврху пољопривредног кредита те код оних приватних новчаних завода, који имају право издавати хипотеком осигуране залогнице, као и код сељачких (земљорадничких) задруга, основаних по прописима постојећег закона о земљорадничким и занатлиским задругама у Краљевини Србији, који је протегнут на цијелу Краљевину.

За ово задужење потребна је привола административне власти, која ће приволу ускратити, ако нема довољно гаранције, да ће се зајам употребити у корист господарства.

Члан 32.

Власници односно сувласници могу оптеретити своје некретнине и за потраживања приватних новчаних завода и лица, али за наплату тих потраживања одговара само вишак, који надилази најмању површину, одређену у чл. 28. С тога је ова оврха дражбом и секвестрацијом некретинна дупустива само на тај вишак.

Члан 33.

Оврха се пак може водити и на најмању површину, која је одређена у чл. 28, али само у овим случајевима:

- а) за дужне јавне даће;
- б) за тражбине, споменуте у чл. 31.;
- в) за дуговање сувласницима за откуп и првокуп њихових дијелова и за опрему по чл. 38.;
- г) за алиментације, на које је неко обевезан по закону или осуди;
- д) за одштете по грађанском закону, изузев одштету из уговора.

Ни у овим случајевима не може се овршно продати нити секвестирати кућа и кућиште с двориштем те најмања површина, која је у чл. 28. одређена за једног члана.

На вишак који остане од куповине после намирења тражбина под а)—д), не може се водити оврха, док се тај вишак налази код овршне власти.

За накнаду штете, која је настала од злочинства може се овршно продати и најмања површина без икаквих ограничења.

Члан 40.

Док не буде заједница у некретнинама, споменутих у дијелу 1. овога закона, развргнута, припада мушким лозама право, да откупе дијелове оних женских лица, којима је по чл. 10. припао дио некретнина у власништво, а која ради удаје или других разлога стално напуштају кућну заједницу. Једнако право имају мушке лозе, ако женски члан затражи физичку диобу, изузев да је тај женски члан привео мужа (домазет).

Право откупа признаје се по овим начелима:

а) Ако женска одлази из једне већ утврђене лозе, чији је дио идеално грунтовно већ означен, пристоји право откупа само тој лози;

б) Ако одлази женска, која је била сама представница лозе и њезиним одласком та лоза остаје упражњена, онда право откупа пристоји свим сувласничким лозама у размеру њихових грунтовних дијелова.

Откупну цијену углављују странке споразумно.

За провођење поступка о откуп и установљењу откупне цијене, ако споразума нема, надлежни су судови у ванпарничном поступку.

Суд може, уваживши економску снагу и моћност плаћања лозе или лица, која траже откуп, дозволити одгоду плаћања или оброчно плаћање, у оба случаја не преко 3 године, одредивши потребна осигурања.

Члан 41.

Установљује се право првокупа у корист свагдашњег власника или сувласника цјелине или дијела кметовског селишта или стеченог беглука, који држава плаћа (чл. 2.), на сваки дио истог кметског селишта или стеченог беглука, који буде уз плаћу или бесплатно отуђен. Није важно, да ли је тај дио још у заједници или је већ физички или грунтовно одељен од дијела, што га држи лице, које тражи право првокупа.

Ово право првокупа равна се по правилима, која нормирају право првокупа сувласника некретнина врсте мирне без обзира на правну нарав некретнина.

Члан 43.

Слободно је сваком другом тежаку да своје некретнине подвргне под прописе овога закона, али ограничења по овоме закону не могу бити на штету вјеровника чије су тражбине настале прије часа, кад је убиљежба тих ограничења проведена у грунтовници.

Оријентација нашег задругарства

Већ је четири године како се код нас цео свет жали на привредну кризу. Интересантно је да се на овом моменту, као неспорној чињеници, не задржавају само т. зв. привредни редови, већ и све владе и њихове опозиције. Привредни редови и опозиција стално пребадују влади неспособност за решавање оваквог тешког и деликатног задатка, а владе се стално жале на

опозицију да их ова својим безобзирним поступцима омета у систематском раду на подизању народне привреде. Међутим, готово су немогуће ни привредне идеје владе и опозиције, њихово схватање о томе у чему је привредна криза, који су њени узроци и какав је план за помагање привредног развитака. Јер, т. зв. инвестиције и стално трчање за страним капиталом још не значи смишљени привредно-политички рад. Наш политичко-партиски живот толико окупира умове наших јавних радника да им не оставља времена за смишљену привредну политику. Сви су привредни поступци, не детаљи једне основне привредне идеје у извођењу, већ резултати тренутних схватања и расположења. Тренутни партиски интерес је при томе у превази. И том тренутном партиском интересу жртвујемо све, не само сталан и систематски рад на подизању народне привреде, већ и основне друштвене институције — морал, правна свест, јавна администрација, све је то без идеје водиле, све је то подложно тренутном интересу и расположењу. И наше друштво треба да стоји на принципу индивидуалности — лична слобода, приватна својина, приватна (појединачна) иницијатива и његова одговорност. Основни принципи на коме се западна култура развија од Француске револуције на овамо. Све је ово код нас сведено на голу т. зв. политичку слободу — појединац постоји као грађанин ове земље само у колико то трпе партиски интереси, за њега постоји стварно само одговорност према партији, у колико то траже партиски интереси. Све је остало изиграно.

И цела привредна политика окреће се завитлана партиским интересима. Она нема свога самосталног циља, својих посебних задатака. И она само живи у колико партиски интереси је условљавају.

Теорија индивидуалне слободе и приватне својине неминовно доводи и до индивидуалне одговорности према себи и према друштву. У колико је индивидуалност јаче развијена у маси појединаца у толико је партиски интерес слабији. Индивидуа тражи шире, основније идеје, објективнију заједницу. Међутим, код нас, партија убија постепено индивидуу, њену иницијативу, њену одговорност и упућује је на државу.

Начело индивидуалности омогућило и условило је огроман развитак модерне културе — у деветнајестом и двадесетом веку. И на западу, кад се држава баца пуном снагом на социјалну

политику, она се при томе добро чува да што мање вреда нанесе овом начелу. При најширој социјалној политици негује се и подстрекава индивидуална иницијатива и њена одговорност. И општа, и привредна, па и сама социјална политика иде затим не да непосредно помогне слабу индивидуу, већ да је оспособи и омогући за самосталност, буди у њој самосвест и одговорност.

Код нас целокупна политика, а нарочито социјална и привредна, радо убијају индивидуу и њену одговорност, чине од ње неспособног малолетника за кога носи одговорност његов старалац — држава. Демагогија цвета сваљујући одговорност са појединца и читавих привредних редова на државу. Од државе не тражи се да само ствара опште погодбе, да негује погодан морал, правну свест и добру администрацију, да ствара институције које ће омогућити појединачну иницијативу и одговорност, већ се сваким даном од ње све више тражи да прими сву одговорност на себе, да појединца и читаве редове тако рећи сама издржава. Изгледа да, према маси поступака наших политичара, немају куражи да отворено заступају комунизам и бољшевизам, али да у ствари свом душом њему греде; да је то њихов крајњи и партиски циљ и да се томе треба све принети на жртву.

Не верујем у моћ и способност комунизма и да он води бољој култури, убијена индивидуа јесте и убијено друштво свесних људи. Убијањем индивидуалности и њене одговорности у маси, јесте претварање те масе у гомилу животиња којима рукује мали број саможивих и безобзирних, истакнутих појединаца. То би било културно стање под старим египатским свештенством. Волим чисту и отворену демократију.

И зато, крајње је време да се у нашој социјалној и привредној политици почне са неговањем здравог морала на основи индивидуалних права и индивидуалне одговорности.

Наша садања партиска политика не трпи самосталне и самосвесне чланове друштва, грађане државе. Свака институција, како оне основне тако и оне вишег културног живота, све се то подвргава партиској олигархији, изван ове ничега светог. Није поштеђено ни чиновништво, ни администрација, ни морал, ни само судство, па још мање остале социјалне институције ужега значаја. Ту судбину убијања приватне иницијативе и подвргавања партиским интересима дочекало је и наше за-
другарство.

Када је начело индивидуалне иницијативе и одговорности, у првој половини прошлога века, почело да слави свој триумф на западу, опажени су и његови недостатци. Безобзирно примљен, тај принцип жртвује олако слабу индивидуу интересима јачег. Томе злу требало је наћи лека. И енглески социјализам у то време налази га у задругарству. Задругарство је пут који је требао да сједини индивидуалну иницијативу и одговорност са свешћу социјалне солидарности, да очува индивидуу као члана друштва. После рђавог искуства са државном интервенцијом седамнајестог и осамнајестог века, задругарство је изгледало као спасоносно средство и индивидуализма и социјализма (индивидуе и друштва). Лек, и ако није онако чудотворно дејствовао као што се то у почетку желело и очекивало, показао се ипак као спасоносан. Самопомоћ и солидарност удружени противу искључиве индивидуалности и државне интервенције. Енглези су то најбоље схватили, и код њих је задругарство дало познате сјајне резултате, али партиска демагогија задруге није напала да од њих начини једно од својих оруђа. У Француској, задругарство, које је хтела држава да узме под своје, закржљало је у прво време, и тек у колико се отело од непосредне љубави државе и њених партиских политичара почело је да даје боље резултате. Непосредна државна интервенција и помоћ, ниште и убијају индивидуу, њену свест и одговорност. Пример развигка задругарства у ове две западне земље у првој половини прошлога века, требао би да буде стално пред очима и поборницима задругарства и нашим државницима ако имају још чега светог сем својих личних и партиских интереса. Оријентација нашег не би смела да иде ка убијању индивидуе и њене одговорности претварању ове добре институције у средство демагошке партиске борбе. На нашу пегољу наше задругарство изгубило је свест о самопомоћи и солидарности, и почиње да плива пуном паром партиским водама или да индивидуу и поједине друштвене редове претвара у пуне инвалиде и малолетнике. Први је случај са нашим земљорадничким задругама, а други са чиновничким. По своме постанку, задруге су и у Енглеској и Немачкој, па и у многим другим земљама, знак будне индивидуалне свести, а код нас су оне све више резултат државне и партиске интервенције, која убија индивидуу и њену одговорност.

Наше задруге, које су у првом реду обухватиле земљораднике, млађе су око пола века од оних на западу. Задругарски покрет, који у крајевима преко Саве и Дунава прве знаке показује почетком осамдесетих година, у Србији почиње да се развија од 1894 године. У прво време на тај су покрет званични кругови гледали искоса. Решењем политичке борбе у корист радикалне странке (демократизма) овај покрет добија слободу развијања. Држава му својим законодавством омогућава сигуран и правилан развитак али га не узима под своје. Политички моменат у њему не игра велику и пресудну улогу. Али после светског рата, задругарство као готова организација, почиње да привлачи пажњу страсних политичара. Пре свега оснивање нове, земљорадничке партије, покушава да пође од задруга тежећи да задругаре начини својим члановима. У томе се претрпљује неуспех али се моралу задругарства наноси тежак удар: остале партије наваљују на задруге. И сами неполитички задругари, осећајући тежак положај нарочито после 1924 године, почињу да траже непосредну помоћ од државе. То олакшава посао партиским људима и лично-партиска борба о задругарство почиње и доводи до немилих слика у Јагодини, Новом Саду и београдском суду. И сами чланови владе улазе у пуну, отворену међусобну борбу око управе савеза и тиме уништавају морал задругарства уносећи у њега лични и политички моменат.

У тренутку, када привредне прилике траже објективан рад у свим правцима и само наше задругарство престаје да се оријентише према привредним циљевима, скреће на домен партиске политике, губи своју независност и долази под туторство државе и утицајних политичких људи. Једна еминентна социјално привредна установа губи своју објективну одлику. Ничега светог сем партиских циљева. И то све у тренутку када би државници и политичари требали да показују пуну непристрасну пажњу и поштовање према непартиским установама које граде основе здравог социјалног и привредног развитака. Привредна политика не добија здравље грабљењем око места у управи привредних институција, већ: разрађени и солидан правни поредак, добра јавна администрација и солидне државне финансије с једне, а привредно-политичка делатност упућена на подизању морала на основи индивидуалне одговорности и на подизању солидног општег и стручног обра-

зовања с друге стране, створили би далеко сјајнији терен за развитак и дејство и самог задругарства.

Докле се наше земљорадничко задругарство дезоријентише са привредног и оријентише на партиско-политичком терену, дотле се у једном делу нашег варошког становништва појављује у јачој мери извитоперавања задругарског схватања у једном другом правцу. За варошки привредно слабији свет показују благотворено дејство потрошачке задруге. И на западу оне играју огромну улогу. Код нас оне нису нашле, са својим захтевима самопомоћи и привредне уредности, на велико разумевање. Главни узрок томе неразумевању вероватно да лежи у недовољном васпитању за новчано-привредни систем. Наш свет још увек као да не схвата у пуној мери и у детаљима значај и најмањих новчаних сума. У нашој рачуници количине од пет пара биле су презрене и пре рата док се на западу озбиљно рачуна и са једним хелером. Постепена уштеда од пет до десет процената, на малим сумама дневнога трошка, не налази присталице у нашој источњачкој машти о стварању богатства. Приватна иницијатива за стварање потрошачких задруга остала је код нас закржљала.

После светског рата појављују се истина чиновничке потрошачке задруге. Али, наша чиновничка политика направила је од чиновника не јавног, неопходног радника већ привредног инвалида који изван државне службе није способан да нађе себи ухљебија. Целокупан систем чиновничке награде није удешен према раду и заслуги, већ да се само помогне један читав друштвени ред да не умре од глади. Оваква политика довела је до великог оптерећења државног буџета и до недовољне чиновничке награде. И да би се из овог чуда колико толико извукао, министар финансије се упушта у социјално-чиновничку политику преко задругарства. Задруге чиновничке живе од помоћи /министра финансија — ту је фамозни проценат државних лифериација, ту су принудне уплате, од којих последња за подизање чиновничких станова, не штеди ни очајне пензионере и пензионерке, који стоје пред гробом. На тај начин смо добили задруге наредбом одозго.

Задруге су престале бити знак самопомоћи и самосвести, то су установе за помагање привредно пропалих редова, или помоћне партиске организације. То више није задругарство, то је само његова карикатура.

Оваквим се схватањем не лечи тешко привредно стање.

д-р Душан М. Пантић

Пренос меница, чека и такса

(Из праксе Београдског Касационог Суда)

Развијени менични промет има велики значај за народно и државно господарство, јер меница није само добро средство кредита, него и одличан новчани сурогат. Овим се дају објаснити нарочити законски прописи који теже за што већим олакшањем меничног промета. Између њих значајно место заузимају и фискалне мере. Познате су еталне жалбе на преоптерећење код нас становништва свакојаким порезима и дажбинама као и на преоптерећење привреде великим таксама. Сам законодавац признао је њихову истинитост те је снизио у финансијском закону за 1927/1928 год. више ставова таксене тарифе. И заиста кредитне су операције код нас оптерећене врло јако и то када наша привреда пати највише од скупости кредита. Тако, све исправе о зајму подлеже такси од $\frac{1}{2}\%$ позајмљене суме (Т. Бр. 18), а исправе о преносу дуговинских тражбина чак и огромној такси од 2% (Т. Бр. 30). Природно је, да је законодавац, који није хтео да стави препреке меничном промету, морао знатно смањити таксу код издања меница (износи од 0,1 до $0,2\%$ од меничне суме) и сасвим ослободити таксе пренос меница.

Али од овога правила створен је један изузетак — за пренос протестованих меница и то на лица, која до промета нису била менично обавезна (Т. Бр. 30, ал. 2). Такав пренос подлеже такси у износу од 2% . Али недовољно прецизна редакција овог правила, како се то види из одлука Београдског Касационог Суда у 1926 год., објављених г-ном С. Ковачевићем, изазвала је колебање у пракси, која ће сада бити уклоњена новим одлукама нашег Касационог Суда.

Треба напоменути да Т. Бр. 31 зак. о такси, који прописује начичиту снижену таксу за издавање меница, ћути о другим меничним пословима — преносу, акцепту и авалу. Само на менично јемство у »особитом писмену« (§ 118 Трг. закон.) може да буде примењен Т. Бр. 30. напом. 1, која одређује таксу од $0,1\%$ за гарантна писма, јер ту имамо засебно »писмо«, чега нема код авала, стављеног на самој меници. Дакле, ослобођење таксе наведених меничних послова није заснивано на позитивном тексту закона, него делом на ћутању истог у вези са тумачењем по циљу и намери законодавца, а делом

на тумачењу а *contrario* Т. Бр. 30 ал. 2. И заиста, када се за издавање менице наплаћује 0,1% 0,2%, тешко би било без извртања мисли законодавчеве наплаћивати за пренос или акцепт исте таксу из Т. Бр. 40, т.ј. 2%, ма да се тај Т. Бр. односи на све послове, који нису изрично поменути у закону о таксама. С друге стране пошто Т. Бр. 30 ал. 2 прописује изузетно таксу у износу од 2% за меничне преносе *само после изисканог протеста* због неисплате и то ако се преносе на лица, која до дана протеста нису била менично обавезана, — тиме самим подвлачи, да се не може применити иста такса из Т. Бр. 40 на остале врсте преноса менице, дакле ти преноси у опште не треба да буду таксирани. Наравно, са гледишта законодавне технике било би много боље, ако би било изрично наглашено у Т. Бр. 31 да менични пренос, авал, и акцепт не подлеже такси.

Али зашто је законодавац, који је ослободио меничне преносе таксе, ипак изузетно задржао исту за пренос предвиђени Т. Бр. 30 ал. 22. — Изгледа да није сматрао тај пренос за прави жиро, него за обично уступљење грађанске обвезнице (види. Сп. Радојчић »Основа трговачког права 1919 стр. 278—279). Ма да ово гледиште на жиро после протеста није безспорно (Ор. Grünhut Wechselrecht В. Н. 2 94. и след.), могућно је да се је наш законодавац приликом издавања закона о таксама придржавао истог. Свакако пошто тај изузетак постоји у закону, пракса мора да се позабави правим обимом истог. И заиста, Београдски Касациони Суд то је учинио у два одлукама из 1926 год.

У једној је парници Првостепени Суд нашао да се из ове менице види да је индосант В. С. извршио пренос исте на индосатара потражилачку (Књажевачку) задругу на дан 1 марта т. год. после изисканог промета, а међутим задруга дотле није била менични обавезник те да је требала у смислу Т. Бр. 30 б закона о таксама да плати преносну таксу за овај пренос у 222 дин. према вредности пренете тражбине. С тога је опоменом позвао задругу да положи таксу за овај пренос, али задруга по опомени није поступила већ у особеном акту изјавила, да меница није пренета на задругу као притежатеља, већ за наплату што се види из самог преноса, јер вредност није примљена те да и не подлежи преносној такси, пошто задруга није сопственик те суме већ се појављује као пуномоћник за

извршење наплате.« — Решењем од 10 марта 1925 год. Бр. 9713 суд је наредио да се акта оставе у архиву док се потребна такса не наплати.

Касациони Суд у Ш од. 11 јуна 1926 год. Бр. 5180 ништи то решење а из следећих разлога: »Према томе када је суд узео да менични пренос који је извршио Ј. С. на Књаж. Задругу подлежи плаћању таксе, онда је требало да поступи по пропису чл. 51 закона о таксама у вези са чл. 25 правилника и пошто претходно жалиоца, односно одговорно лице саслуша да донесе о томе одлуку *имајући на уму пре доношења одлуке одбрану пуномоћника задруге у жалби да овим преносом није извршен пренос тражбине већ пренос права наплате, пошто је у тексту преноса стављено „вредности за наплату“*, и да том приликом размисли да ли овај менични пренос подлежи плаћању таксе и примени Т. Бр. 30 под в закона о таксама.«

На тај начин, ма да у форми питања упућеног на првостепени суд, Касациони Суд у овој одлуци изузима из дејства Т. Бр. 30 *неправи менични принос* и он је стављен на меницу после изисканог протеста. И заиста, такав пренос није уступљење^е дуговинске тражбине, о којом вели Т. Бр. 30, него пуномоћије. Засебно је уговор о пуномоћију таксиран по Т. Бр. 16 са 20 и 10 дин. таксе према његовом обиму. Али и наплата таксе у овом износу косила би се са горе образложеним начелом ослобођења споредних меничних уговора сваке таксе. У истом смислу то питање је протумачено Касационим Судом и у одлуци Ш од. 13 новембра 1926 год. Бр. 9858.

Исте године Београдски Касациони Суд је имао прилику да се позабави питањем преноса чека. Као што је познато немамо до сада на територији Србије чековног закона, јер пројект истог, који је израдила влада, очекује већ другу годину да дође на дневни ред у Народној Скупштини. С тога питања, која се појављују приликом чековног промета, решавају се на основу трговачких обичаја. Пред Прилепски Првостепени Суд дошао је овакав случај: Национална Неукастел-Банка је повукла чек на 200 долара по наредби А. Д., на Националну Трговачку Банку у Њујорку. А. Д. је пренео тај чек на Х. Б., а Х. Б. на М. Ђ. Национална Трговачка Банка у Њујорку је одбила да плати чек. Тада М. Ђ. је тражио обезбеђење од првог жиранта М. Ђ. Суд позивајући се на §§ 870 и 868 грађан. законика нашао је да М. Ђ. има право регреса само против свога не-

посредног претходника, другог жиранта Х. Б., али нема то право против А. Д. Ово је решење поништено Касационим Судом у Ш од. 23 априла 1925 год. Бр. 3641 и то из следећих разлога:

»Погрешно је првостепени суд кад је своју оцену о обавези дужника D и X по спорном чеку, по коме је поверилац тражио обезбеђење, засновао на прописима грађанског закона. Оваква оцена нема ослоњаца у закону, јер је *чек* у ствари писмени налог за исплату и *по правној природи својој као и по узусу*, који међу трговцима важи, *највише се приближује меници*, као средству за кредит, *где се и важности његова, као и обавезе, које се њиме стварају, имају ценити по прописима трговачког закона, који говори о меницама*«

На овај је начин Касациони Суд образложио врло важан принцип, према коме пренос чека као и друге операције са чековима што нису регулисане нормама грађанског права, него аналого нормама меничног права. Ову своју тезу је Касациони Суд заснивао *на правној природи чека* и на постојећем *трговачком обичају*. Овим се тумачењем удара сигуран правни темељ за чековне послове док не буде издан чековни закон,

У наведеној одлуци Касациони Суд није имао прилике да додирне питање таксе, која се има наплаћивати поводом чековних операција. Према Т. бр. 35 закона о таксама издавање чека је таксирано са 0,50 дин. Очигледно би било апсурдно за пренос чека наплаћивати таксу од 2⁰/₀ из Т. бр. 30. Дакле требало би да се правила, која постоје за менице, примењују аналого и на све чековне операције, у колико у закону о таксама нема за то нарочитих одредаба. Дакле пренос чека до протеста треба да буду ослобођен таксе, а после протеста таксиран по Т. бр. 30 ал. 2, у колико одговара осталим условима те алиније. Ова аналогија налази подршку и у напомени Т. бр. 35. Чек је једна упутница платива по виђењу; али Т. бр. 35 предвиди и упутнице плативе у одређеном року, и ако је тај рок дужи од 15 дана, упутница се мора таксирати као меница. Дозвољено је генерализовати ово правило: упутница по виђењу или са роком, који не премашује 15 дана плаћа мању таксу од менице, на име 0,50 дин.; у осталим случајевима примењује се менична такса, дакле и ослобођење таксе код преноса. Фаворизирање чека са гледишта таксе налази своје објашњење у великој користи од чека као новчаног сурогата. Та пракса постоји и у другим земљама. Тако, у Фран-

пуској законом 14 јуна 1865 год. чек је био ослобођен за 10 година сваке таксе, али 1871 год. била је заведена такса од 0,10 фр. за издање чека. 1874 год. ова је такса удвостручена али увек чек није подлегао пропорционалној такси. С тога и код нас чек у погледу таксе не може да буде третиран строже него меница.

Л. Таубер

Нови гувернер Народне Банке

На летошњем ванредном Збору акционара Народне Банке, поводом измена и допуна Банчиних статута, говорило се о томе: које услове треба да испуни гувернер наше емисионе банке. По тексту самих статута, који данас важе, о гувернеру говоре чланови 45—52. Ту је регулисано да се гувернер поставља на четири године између пет кандидата које предлаже управни одбор. Услови су врло прости: да је грађанин С.Х.С. и да стално станује у Београду. Дужности гувернера побројане су у пет тачака у чл. 52. Ту се види, да гувернер није само први међу равнима, него да стоји над управним одбором, да је нешто више него председник Управног Одбора једног обичног акционарског друштва. Гувернер је више владина личност, него управина. Он стоји између управе и владе, а више треба да штити интересе државне и опште него банчине и акционарске.

То се најбоље види из тачке 5. која гласи: „Он има право да обустави извршење сваке одлуке Управног Одбора за коју налази да је противна законима земаљским, или интересима државним“.

У изменама и допунама Статута, које је усвојио ванредни Збор од 8. јула о. г. одредбе о гувернеру претрпеле су знатне промене. Рок службе повећан је од 4 на 5 година. Додато је да се поставља указом надлежног министра „по саслушању Министарског Савета“.

Банка се, даље, користила искуством које је стекла од очекивања да влада постави гувернера, после оставке г. Ђ. Вајферта. Као што је познато ни један од пет кандидата нису били у вољи Краљевској Влади и више од године дана није био нико потврђен. На многобројне интервенције одговарало се околичним путем, да треба променити кандидате. Банчина

Управа, међутим, остала је упорна у свом првобитном решењу и тако се ствар одуговлачила у недоглед. Да се ова историја не би поновила, у новим статутима (чл. 29) предвиђено је да министар једнога од изабраних кандидата „предлаже у року од три месеца на потврду за гувернера.“ Одређен је дакле, рок у коме се има гувернер поставити, али је та одредба без санкције. Питање је, да ли се то мора одржати, и ако је исти члан нашао места у новом Закону, као члан 25.

До сада се сматрало, да је положај гувернера Народне Банке, као банке над банкама, инкомпатибилан са чланством у управи других новчаних завода. Зато је члан 51. наређивао, да гувернер не сме бити члан управе ни једног новчаног завода. По новом члану 40 „гувернер не може бити члан Народног Представништва нити државни чиновник“, а у исто време задржава се у целини садашњи члан 51.

Као што се види, ограничења су сада знатно проширена. До душе, у Управном Одбору и данас седе два члана Народне Скупштине, и ако један позитиван Закон то забрањује, те би се можда и гувернеру прогледало кроз прсте, ако се реши да се кандидује за народног посланика. Много је озбиљнија инкомпатибилност са звањем државног чиновника. Докле је ранији статут у напред цитираној тач. 5. члана 52 давао гувернеру власт сличну комесаровој, који је државни орган, сада то право одузима и једном и другом.

Уместо, да се избору кандидата за гувернера учини приступачан што шири круг стручњака, каквих несумњиво има међу државним чиновницима, сада се хоће да се они у опште искључе из комбинације. Изгледа да је ову измену диктовало скорашње искуство, које је банчина управа имала при кандидацији личности за гувернера. Да се државни чиновници не желе у нашој емисионој установи, најбољи је доказ у томе, што је сада потпуно избачен стари чл. 48 Статута који гласи:

„Ако се за гувернера изабере државни чиновник он задржава сва права чиновничка, и године службе проведене у Банци рачунају му се као године проведене у служби државној. Пенсија ће му се рачунати према плати, коју је имао пре него што је за Гувернера постављен.“

Ова одредба у садашњем Статуту доказивала је, у исти мах, да је била погрешна досадашња пракса Управног Од-

бора, који ји стално кандидата за гувернера давао *из своје средине*. Напротив, тенденција је била, да у кандидацију могу и треба да дођу и људи ван управе. За овако важно место треба омогућити што шири конкурс и дати прилике да се узму привредници, познати банкарски стручњаци и ван ограниченог круга Управног Одбора, у толико пре, што се зна, да се за члана Управе не бирају свагда они који нешто значе у јавном и привредном животу нашег народа. Најновијим изменама Статута показала је Банка тесногрудост у том погледу, да ми сумњамо да ће их одобрити Народна Скупштина кад јој Закон о Народној Банци буде поднесен на решавање.

Тако, у главном, изгледа положај гувернера са гледишта самог текста Статута. Међутим, нас овде у много јачој мери интересује које услове треба да испуни гувернер, с обзиром на сличан положај код страних емисионих банака и на његову улогу у нашој финансијској политици. Другим речима, да видимо које неписане погодбе треба да испуни гувернер Народне Банке, па да потпуно одговори тешком задатку, који га на том положају очекује.

У данашње време тешке моралне кризе, коју преживљујемо, гувернер мора да има све најбоље моралне особине. Г. др. Бајкић је на ванредном збору акционара 8. јула о. г. рекао просто: „да мора свако да му скине капу!“ То се мисли *из поштовања према његовој личности*. Треба да буде, дакле, идеално поштен и пословно исправан човек, да нема ни најмање мрље на свом карактеру, да је чисте прошлости, да је материјално независан, да није нигде ни у једном предузећу ни морално, ни материјално заинтересован; да никоме ништа не дугује, да сме слободно да се креће и независно и потпуно слободно да мисли и да говори. Он мора према влади да заузме један став потпуно објективан и зато је врло потребно да не припада ни једној политичкој партији. Ако је код нас врло тешко наћи људи, који су политички неопредељени, онда треба да бар није партизан.

У погледу стручне спреме, од једног гувернера новчаничне банке мора се тражити да има економско образовање, т. ј. треба да има не само теоријске спреме из народне економије (нарочито одељак о новцу и кредиту), него да и практично познаје све привредне проблеме и да је суделовао у њиховом решавању. На том положају он долази у додир са банка-

рима и економским политичарима, који треба из првих неколико речи да виде с ким имају посла. Он не може да буде лаик и да не зна најновије ствари; мора да прати стручну литературу нашу и страну, да зна у прсте политику најглавнијих емисионих банака у свету и да познаје њихову организацију.

Са гледишта пословног треба да је не само он лично окретан пословни човек, него да познаје све детаље пословног живота, да има додира са пословним светом, да зна стање појединих привредних грана, да познаје до најмањих појединости све потребе наше земљорадње, занатства, трговине и индустрије. Све важније, водеће личности нашег банкарства и све веће новчане заводе треба да зна како стоје, чиме се баве, кога поглавито финансирају, који су људи на челу предузећа итд. Њега не треба ни један догађај нашег привредног живота да изненади.

Стање наших државних финансија треба да познаје одлично, да прати финансијску политику владину, а нарочито како се саставља и извршује буџет, да води тачно рачуна о летећим и сталним дуговима, да прати пореску и царинску политику, једном речи да је *au courant* свих ствари које долазе у ресор Министарства Финансија, а нарочито да познаје валутну политику и да прати све важније моменте у земљи и на страни, у вези са целокупном литературом и законодавством о стабилизацији.

*

Према саопштењима у јавности, доносимо овај извештај:

На седници Главног Управног Одбора Народне Банке од 7. септембра о. г. прочитан је Указ Њ. В. Краља од 28. августа ове године којим је наименован г. Игњат Бајлони, досадашњи вице-гувернер за гувернера Народне Банке.

Г. Бајлони изјавио је да се прима дужности — важне еминентно деликатне функције гувернера Народне Банке, нагласивши да је испунио обавезе члана 51. Статута банчиних и престао бити члан управе новчаних Завода.

Изјављујући да ће се у своје раду угледати на своје претходнике г.г. Ђорђа Вајферта, почасног гувернера и поч. Љубу Срећковића као и на њихове помагаче поч. Марка Стојановића и Др. Драг. К. Протића, бивше вице-гувернере, г. Бајлони, нови гувернер банчин, изнео је у кратким потезима програм рада.

„Стараћу се — рекао је г. Бајлони — да привреду и финансије целе земље Народна Банка прати будним очима и ради тога одржава пријатељске везе са привредним корпорацијама и државним надлештвима. Сву привреду,

а нарочито ону продуктивне природе и која доприноси активном трговинском билансу, Банка ће помагати обилно што правилнијом поделом кредита.

За постигнуће првог циља основана библиотека Народне Банке послужиће сем скупљањем списа и статистичког материјала, из којих ће већ почетком наредне године да се почне са издавањем месечних извештаја за иностранство, по угледу на друге емисионе установе.

По себи се разуме да ће Народна Банка пратити цео финансијско емисиони рад емисионих установа на страни, са којима ће одржавати тесне везе.

За извршење другог циља настојаћу да се прибирају стално што прецизније информације и да се установи са новчаним заводима узајамно обавештење о искоришћењу кредита појединаца. За сав прикупљени материјал ове природе мора бити сачувана потпуна дискреција.

Трудићу се да Банка Државу потпомаже свестрано и са највећом готовошћу у чувању националне валуте и да све обавезе према њој тачно испуњава у границама законске могућности.

Обратићу пажњу да се сви банчини послови раде са најбољим опхођењем и без одлагања.

Стараћу се да чиновништво и особље банчино буде свестрано упознато са свима банчиним пословима и да у свом раду буде на висини свог позива и да према томе буде награђено и обезбеђено.

Водићу бригу да акционари Народне Банке добију добру и пристојну дивиденду на своје акције.

Сада специјално пред Народном Банком стоји извршење послова који проистичу из стабилизације динара, кад она буде озакоњена, а у вези са тим кредитовање пољопривреде и помоћ за подизање антропоа из већ основаног банчиног фонда за ту циљ.

Исто тако Народна Банка има да заврши са изградњом своје фабрике новчаница у најкраћем времену да би се израда новчаница у земљи ускоро омогућила.

Те послове можемо сматрати у току и о њима ће Главни Управни Одбор имати прилике да буде стално обавештаван и да по њима доноси своје одлуке.

Завршивши са излагањем о програму рада, г. Бајлони се обратио члановима Управног Одбора овим речима.

„Ја вас позивам, Господо Чланови, да будете са мном свакад у сталном контакту, да ми сваку вашу жељу доставите. Моја су врата првенствено вама, сваком акционару, привреднику и пословном пријатељу банчином увек широм отворена.“

За непун месец дана, од како је г. Бајлони изнео свој програм, испуњене су две важне тачке: створено је засебно одељење за економска проучавања (по угледу на Француску, Немачку и Енглеску) и предузете су мере да се у договору са Удружењем Банака изведе прикупљање података и давање информација о кредитној способности на широј основи него до сада. О томе је постојао конкретан предлог из банкарских кругова пре 5—6 година, али га нико до сада није хтео узети у обзир.

Једну ствар је г. Бајлони пропустио да каже а то је о потреби одржавања везе са *привредном пресом*. Севрмена на време треба да се чује реч гувернера Народне Банке, а нарочито је потребно да јавност буде обавештена о свима важнијим актуелним питањима наше привредне политике.

До сада је била пракса да Народна Банка остане изолована од привредног живота и да скоро у свима проблемима њена реч и њена акција дођу напослетку. Нарочито је за осуду што се тамо завео систем тајанствености и ћутања, ма да емисиона банка мора и треба, своме раду да даје најшири публицитет.

Кад се једном на збору банчаних акционара о томе по-
вела реч, онда је генерални директор достојанствено узвик-
нуо: „Народна Банка не даје никад исправке!“

Не може се ни то допустити, да наша највећа кредитна у-
станова ћути, кад се о њеном раду износе не баш пријатне
ствари. Последњи случај извршене крађе једног милиона ди-
нара у банчиној централи не илуструје најбоље њену уну-
трашњу организацију. О томе се на претресу чуло доста.

Представници наше привредне штампе, као и банчини ак-
ционари, имају право тражити обавештења и свему, што се
у јавности говори о раду наше новчаничне банке. Ако она с
презирањем прелази преко свих тих, често пута тачних са-
општења, онда се има пуно разлога веровати да је ћутање
знак одобравања.

Ми се надамо да ће нови гувернер променити ову так-
тику и да ће одржавати тешњу везу са нашом привредном
пресом, јер је то у интересу саме установе, којој стоји на
челу. Кад се не дају потребна обавештење, сваки је разрешен
обавезе и писаће онако, како је дознао споредним путевима.
„Свјатаја свјатих“, како је банка једном приликом названа,
треба да се спусти у свет, да осети демаре привредног жи-
вота и да активније учествује у јавности.

О самој личности г. Бајлонија оставили смо да говоримо
другом приликом као и о томе, у колико је испунио услове,
које смо напред поставили, за гувернера Народне Банке.

Шести конгрес привредника

На дан 8. и 9. септемба ог. одржан је у Београду конгрес привредних комора и организација на коме су узеле учешћа све трговачко-индустријске коморе у земљи, сем Загребачке. Дневни ред је био доста обилан и прилично шаблонизиран, по ономе „како сваке, тако и ове године“. Учесницима конгреса раздавана је једна књига (издање Београдске Трговачке Коморе) под насловом: „Стални привредни годишњи конгреси 1923—1927.“. У њој су сазивачи конгреса изнели резултате досадашњих пет конгреса, управо дали је дан регистар донесених резолуција по струкама.

Добар део захтева из резолуција досадашњих конгреса спроведен је у дело доношењем закона (на пр.: закон о царинској тарифи, о порезама и т. д.) Сем тога спремљени су и многи законски пројекти. Највећи број захтева испуњен је за последње две године. Такав је случај и повећања увозне царине на брашно: млинарска индустрија добила је заштиту тек кад је постала живи леш.

Најмање је испунило захтеве привредника Министарство Социјалне Политике. Од 11 захтева ниједан није остварен: само су 2 у раду, а осталих 9 нису ни такнути.

Г. Драган Милићевић, секретар Индустријске Коморе, изложио је у једном реферату колико су до сада те резолуције успеле. Од 203 разних одлука свих досадашњих конгреса, испуњено је 66%. Од тога на поједине струке долази, као што следује:

Саобраћај 54, Финансија 44, Пољопривреде 39, Трговине 28, Шуме и Руде 8, Поште 3, Социјалне Политике 11, Народна Банка 6, Управа Монопола 5, на остало установе 5. Од тих усвојено је и спроведено у дело 132 захтева, 65 од сто. Делимично или непотпуно решено је 39 или 19 од сто захтева, а 32 или 15 од сто од укупног броја захтева није уопште решавано.

Г. Милутин Станојевић, потпредседник Трговачке Коморе из Београда, дао је један озбиљан и исцрпан реферат о Земљорадничкој производњи у вези са извозом.

Он је напоменуо да трговинска политика није добра и да наша спољна служба, у првом реду консулати који треба да помажу нашу спољну трговину, нису дорасли своме задатку. Нарочито се задржао на производњи алкохола, о чему је дао ове податке:

Прошле године произведено је 20.000 вагона вина; од тога је извезено само 920 вагона у вредности 46 мил. динара, а све остало је попивено у земљи. Сем тога попивено је 6.000

вагона ракије, 750 вагона шпиритуса, 5.000 вагона пива. Све то заједно износи преко једне милијарде динара. Куда то води? „Шта ће бити од тог народа, физички и материјално, кад толику количину алкохола пије сваке године?“ пита г. Станојевић и завршава овако: „узалуд се труди Министар Народног Здравља да сузбије употребу алкохола кад његов колега, Министар Пољопривреде, уноси у буџет 30 милиона динара, да се алкохол што више производи а и Министар Финансија смањује трошарину на шпиритус, те да се више ракије „шпиртуље“ попије.

Најважнији и најинтересантнији рад конгреса састоји се у процени производње и количине за извоз наших најглавнијих извозних артикала, у периоду од 1. септембра 1928. до 1. септембра 1929. По тој прогнози укупна вредност извоза биће нешто већа него у истом периоду 1927/28 и то у милионима динара:

	1928-29.	1927-28.
Храна	1.264.0	819.0
Воће	331.6	366.0
Стока	2.146.0	1.966.0
Дрво и руде	2.046.5	1.506.0
Инд. и зан. пр.	552.3	515.0
Разни производи	645.2	1.578.0
Свега	6.985.6	6 750.0

Г. М. Шићаревећ, директор Јадранско-Подунавске Банке поднео је, у име секције за храну, следећи реферат:

Род пшенице како квалитативно тако и квантитативно врло је добар. У Војводини квалитет пшенице је преко 80 кгр. са уродицом од 1 од сто, у Србији пшеница 79—80 кгр. са 4—5 од сто уродице. У Јужној Србији квалитет слабији.

Почетне су цене биле 250 дин., а постепено су падале до 240 и 230 дин, од 100 кгр. Страни купци су резервисани.

За кукуруз су изгледи слаби. Рачуна се да ће квантитативно принос кукуруза бити нешто бољи но прошле године и да ће покрити потребе земље.

Јечам је дао одличан принос, али због недостатка сточне хране биће за извоз на расположењу мале количине. Овас је дао осредњи род. Род пасуља је врло слаб.

Кромпир је врло слаб. Моћи ће се извозити само рани кромпир, маја и јуна.

Ради олакшања и унапређења извоза ових артикала потребно је:

1. Да се измене железничке тарифе, као што извозници већ годинама траже, не врше у току сезоне, него да се тарифе мењају једино 1. фебруара и 1. јуна. При измени железничке тарифе, како би се наше пољопривредне производе и производе наше млинске индустрије учинило способнима за конкуренцију на страним тржиштима, потребно је, да се створе извозне тарифе за извоз жита које би биле за 25 од сто ниже од сада важећих тарифа, а да се уведе реекспедициона тарифа за довоз пшенице у млинове и за извоз брашна у иностранство;

2.) Да Министарство Саобраћаја издајствује код Државног Речног Бродарства да своје извозне тарифе са наших станица у релацији Пасава—Беч доведе у склад са тарифама релације Браила—Беч—Пасава;

3.) Да Народна Банка упрости издавање ломбардних кредита за храну,

намењену извозу и да изађе у сусрет извозницима хране са обилнијим сезонским кредитима;

4.) Да поради на подизању сместишта, нарочито у дунавским и савским центрима и да се јавним складиштима у земљи да право реекспедиције;

5.) Да се од стране надлежних министарстава посвети највећа пажња побољшању пољопривредне производње одабирањем семена, бољом обрадом земље и наводњавањем, и да се како државна добра, — (а нарочито државно добро Беље) — тако исто и добра уступљена самоуправним телима не употребљавају само за експлоатацију, него у првом реду за одабирање семена за житарице, индустријско биље, поврће, и воће које се на пијаци траже;

6.) Да се опет стави на снагу царински распис о промету мељаве Ц.Бр. 5.710/1920. од 2. маја 1923. год.

У појединостима, извоз хране биће, као што следује:

	вагона	мил. дин.
Пшенице и брашна	50.000	1.200
Кукуруза	—	—
Јечма, ражи, овса	1.500	30
Пасуља	—	—
Кромпира	50	2
Мекиња	2.000	32
Шећера	—	—
Свега. мил. дин.		1.246

Г. Миливоје Костић поднео је исцрпан и стручан реферат о стању које влада у сточарској трговини и за извоз дао, у име секције, ову прогнозу:

	комада	мил. дин.
Коња	45.000	100
Ждребади	2.500	3
Мазги и магараца	1.000	1
Живих говеда	160.000	400
Живих свиња	350.000	500
Живе ситне стоке	700.000	100
	вагона	
Живе живине	300	45
Заклане живине	600	90
Свежег меса	600	120
Прерађевине од меса	80	24
Свињске масти	60	13
Масла	25	8
Кашкаваља	200	50
Другог сира	50	7
Јаја	3.000	550
Кожа говеђ, и телећих	50	10
Кожа овчих и козјих	100	20
Кожа јагњ. и јарећих	200	65
Кожа од дивљачи	10	15
Разно		25
Свега		2.146

После стоке, најважнију позицију у нашем извозу чине

артикли: дрво и руде. По оцени стручњака, из ове групе биће за извоз:

	вагона	мил. дин.
Дрво за гориво	50.000	100
Дрва за грађу	130.000	1.200
Букових прагова	1,500 000	40
Храстових прагова	1,500.000	85
	комада	
Дрвеног угља	6 000	45
Израде од дрвета	3.600	70
Целулозе	1.600	45
Екстракти за штављ.	1.400	65
Олова	935	70
Бакра	1.200	210
Тупине	35.000	16
Камена и мрамора	600	2,5
Смеђ. угља и лигнита	10.000	20
Бауксита	6.000	7
Гвоздене руде	30.000	45
Хромове руде	1.000	2
Пирит	4.000	5
Цинк	230	19
	Свега мил. дин.	2,046.5

Ове три најважније групе обухватају 5/7 целокупног извоза. Остало долази на воће, индустријске и занатске производе и разно: опијум, хмељ, кудеља, дуван итд.

*

Другог дана конгреса, пре преласка на дневни ред, делегат Трговачко-Обртничке Коморе из Сарајева, г. Кајон у име њеног пословног одбора, дао је ову изјаву:

„Констатујемо са жађењем да на овоме Конгресу не учествује наша Загребачка посестрима, која је како је познато изјавила да овоме Конгресу неће приступити и свој изостанак мотивисала нарочито тиме, да жеље и жалбе привредника њенога подручја не наилазе ни на какав одзив од стране меродавних кругова. И Сарајевска Комора има исто тако, а чак и у још јачој мери од саме Загребачке Коморе разлога, да се жали на поступак меродавних чинилаца према оправданим жељама и предлозима привредних кругова Босне и Херцеговине. Ради оваквог поступања у Сарајевској Комори и много пре Загребачке Коморе учестали су предлози да се у знак протеста ради систематског запостављања привредних интереса у Босни и Херцеговини, од сличних приредаба у Београду одустане и ако се она данас није придружила кораку Загребачке Коморе и изостала од учествовања на овоме Конгресу, то је само стога, јер није желела да се овоме њеном акту припишу можда какви политички мотиви“.

Примера ради наводи, да се не поклања пажња привредним питањима Босне и Херцеговине (железница узаног колосекâ, избори у окружним уредима за осигурање радника

итд.) Он је употребио израз да су привредници „омаловажавани“ што се није допало председнику конгреса, који је на ово енергично и мало у апсолутистичком тону реагирао. Међутим, г. Кајону се придружио и г. Ајзнер, потпредседник Осјечке Коморе и нама изгледа, да привредници имају право да заузму један одлучнији и усправан став и да не буду свагда погнута и послушни. Та претерана лојалност није свагда награђена петицом „за примерно владање“. Јер, ако се из редова наших привредних комора неће чути искрена и мушка реч, онда не знамо где ћемо је данас тражити?

Г. Кајону би се могло ово приметити: Министар Трговине и Индустрије г. д-р Спахо, пре но што је постао министром, био је и сам тајник Коморе у Сарајеву. Он, дакле, мора одлично познавати привредне потребе Босне и Херцеговине и треба као члан владе да буде тумач босанских привредника и да тражи, ако су они у праву, да се њихови захтеви испуне у противном, да повуче консеквенце...

Г. Спахо је иначе ревносно присуствовао седницама конгреса и заједничкој вечери, на којој је држао и један говор. Он је од свих његових колега показао највише разумевања и смисла за привредна питања, те се с правом од њега и очекује да у влади спроведе остварење привредничких жеља.

*

На завршетку рада конгреса донета је по обичају једна дугачка резолуција у којој се тешко снаћи. Та резолуција гласи:

I. Шести Редовни Годишњи Конгрес привредних Комора и организације Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца усваја све предлоге и жеље изражена у извештајима својих шест секција за процену извоза и упућује их меродавним факторима на пријем напомињући, да од њиховог хитног и тачног извршења зависи у великој мери напредак нашег извоза па и целокупне наше народне привреде.

Предлози и жеље досадашњих пет Конгреса нису усвојени и провођени у дело онолико и онако колико су то интереси народне привреде захтевали. Стога Конгрес очекује да ће сви ти неусвојени и неостварени захтеви најбрже привести у дело као и сви предлози и захтеви овога Конгреса.

II. Конгрес са жаљењем констатује да после пуних седам година по доношењу Устава није оживотворена у чл. 44. Устава предвиђена установа Привредног Савета.

За установљење јединственог привредног програма односно, за вођење успешне привредне и привредно-социјалне политике наше државе као и за израду привредног и привредно-социјалног законодавства, неопходно је потребно да се одмах приведе у живот Привредни Савет као засебна државна установа, која ће деловати као стручни сарадник Народне Скупштине и привредних Министарстава.

Конгрес моли Краљевску Владу, да одмах изради основе закона о Привредном Савету и исте након саслушања и мишљења привредних организација поднесе Народној Скупштини на озакоњење.

III. Конгрес, установивши стање у пасивним крајевима и утицај, који

њихова пасивност врши, нарочито у слабијим годинама, на наш извоз, тражи од меродавних кругова да предузму све оне мере, по којима би се смишљеним радом, уз сарадњу државе, обласних и привредних установа, приступило уклањању узрока пасивности.

Конгрес подвлачи као меру од најхитнијег значаја с обзиром на овогодишњу уништен у летинуу пасивним крајевима, да се обезбеде, нарочито у државном буџету као и у оним појединих интересираних области, што издашнији кредити, са којима ће се пружити народу потпора у облику зарађене наднице за трајне инвестиције пољопривредног карактера.

Конгрес даље умољава Господина Министра Финансија да предузме потребно, како би се у првоме реду Далмацији, Црној Гори и Херцеговини прискочило у помоћ хитном интервенцијом Управе Државних Монопола, која би имала да дозволи сађење дувана бар у предратној мери и да спроведе овогодишњи откуп уз што повољније цене.

IV. Живинарство спада у најважније гране наше народне привреде а нарочито нашега извоза. Међутим њему се није обраћала довољна пажња. Стога Конгрес моли Краљевску Владу да што пре, а у сваком случају идућега пролећа, приступи организовању живинарских огледних станица и набавци и пропагирању бољих раса живине у сарадњи са стручним организацијама.

V. Конгрес сматра да је што скорија ревизија социјалног законодавства, саобразно привредним приликама и потребама наше земље, неопходна и истовремено констатује да је свестрано унапређење привреде у интересу самих раденика и једини пут за правилно и органско спровођење мера социјално-политичког карактера. Та ревизија имала би се спровести уз безусловну сарадњу преставника привреде и израда свих законских пројеката ове врсте. Конгрес нарочито констатује осетно поштравање социјалног законодавства путем издатих уредаба, наредаба и правилника а особито код уредбе о отварању и затварању радњи чију измену безусловно тражи ради бољег решења овог питања а по претходном саслушању привредних организација.

VI. С обзиром на потребу јаче заштите домаће радиности Конгрес тражи да се што пре приступи решењу питања дугорочног индустријског кредита и доношењу закона о унапрађењу и заштити домаће радиности, који би се базирао на сличним законима Краљевине Србије од 1873. и 1898. године и на законима који су и данас на снази у суседним земљама.

Конгрес умољава Краљевску Владу, да се што пре донесе Закон о уређењу фискалних прихода самоуправних тела по следећим начинима:

А. Оптерећење привреде фискалним дажбинама, за самоуправни тела да баде што једнакомерније за све крајеве Краљевине као и сразмерно пореској снази појединих привредних грана.

Б. Администрација самоуправних тела као и дажбина у њихову корист треба да буде једнообразна и што јефтинија.

В. Треба створити гаранцију да финансијска и економска политика самоуправе буде стално у складу са економском и финансијском политиком државе.

Да би се ови захтеви остварили треба:

1. Да се територијално подручје области повећа смањењем броја области;
2. Да држава регулише и управља дажбине већег значаја и да уступи тангенте ових прихода самоуправним телима, док би дажбине мањег или локалног значаја имала регулисати и управљати самоуправни тела на основу оквирних државних закона;

3. Да Министар Финансија задржи надзор над финансирањем и буџетирањем самоуправа са правом вета у случају, да би одлуке самоуправних тела биле штетне за финансијске и економске интересе државе.

Пре доношења овога закона треба саслушати привредне кругове.

Међутим, пошто се не може очекивати да ће нови закон о уређењу фискалних прихода самоуправних тела ступити на снагу већ 1. јануара 1929. год. то Конгрес апелује на самоуправни тела, а нарочито на обласне одборе, као и на Краљевску Владу, да се при састављању одн. одобравању самоуправних буџета за год. 1929. води рачуна о пореској снази привреде и да се изградња самоуправе која се толико жели изврши постепено према ра-

сположивим средствима, бес прекомерног, нерационалног оптерећења привреде.

Неопходно потребни терети треба да се расподеле праведно на све слојеве становништва а при томе не смеју се оптерећивати сировине, средства производње и погонска снага, нити се смеју убирати намети, у ма коме виду, на предмете извоза у друге области или у иностранство. Намети на предмете потрошње треба да буду изједначени у циљу спречавања кријумчарења из једне области у другу. Обласни и други аутономни прирези на државне порезе треба да буду једнаки на све облике непосредних пореза.

Важност одредаба о максимирању самоуправних приреза треба продужити до новог законског уређења финансирања самоуправних тела с тим, да се збир општинских приреза максимира највише са 150% а да укупан збир самоуправних приреза не може бити већи од 200%. Овлашћење дато Министру Финансија у финансијском закону за годину 1928—1929., да може дозволити прирезе преко максималне границе треба укинути. Максимирање аутономних приреза треба опет завести и за порез од службених принадлежности.

Неизоставно је потребно да Министарство Финансија и надаље врши контролу над буџетирањем и газдовањем свих самоуправних тела и да у томе циљу изгради одељење за самоуправне буџете, како би се водило рачуна о томе да би обласне и локалне финансије биле увек у складу и сагласности са циљевима опште државне финансијске и привредне политике.

VII. Несташица вагона у свима крајевима наше Отаџбине јако спутава промет добара у унутрашњости и за извоз те прети нанети народу огромне штете. Стога умољавамо да се неодложно предузму најхитније мере да се ова несташица уклони.

VIII. Конгрес и овом приликом подвлачи захтев и потребу целокупне наше привреде, да се порез на пословни промет укине као неправичан и штетан по развитак привреде.

IX. Буџету Министарству Пољопривреде и Вода мора се поклонити особита пажња јер у нашој претежно пољопривредној земљи има највеће задатке на подизању народне производње.

Буџет Министарства Трговине и Индустрије такође је запостављен и њему се морају обезбедити знатно обилнија материјална средства за велике задатке које данас није у стању да врши.

X. Конгрес понова истиче неопходну потребу што скоријег склапања односно ратификовања уговора са страним државама.

XI. Учестале суше катастрофално дејствују на производњу кукуруза и другог биља. Зато је потребно да Краљевска Влада што пре приступи мерама за одбрану од суше, а нарочито наводњавању.

XII. Да би се систематски радило на унапређењу целокупне привреде, потребно је израдити државни привредни програм уз сарадњу свију политичких група и надлежних привредних установа с тим да му се осигура стална примена независно од свих промена влада.

Конгрес апелује на Краљевску Владу да у највишем интересу народне привреде потпомогне доношење свих оних привредних закона за које још не постоје јединствени прописи за целу државу; да се заложи за изједначење, упрошћење и поједначење свих грана државне администрације; да омогући спровођење деполитизације у чиновничком кадру; да чиновнички закон у целости што пре уведе у живот; да законским и другим мерама сузбије племенске и партизанске утицаје на јавне и административне послове.

XIII. Сазивачима Конгреса ставља се у дужност, да све закључке овога Конгреса спроведу меродавним факторима у сврху извршења, и да о постигнутом резултату у томе поднесу извештај наредноме Конгресу.

Кредит и Банке у Црној Гори

Прошла година уопште била је мање повољна за банкарство, него 1926; међутим, то се за банке у Ц. Гори не би могло рећи. Док се према речима г. Станаревића, у другим крајевима општа привредна коњукура рефлектовала и у кредитним односима: нема нових оснивања, нема повећања банчаних капитала, нико се не упушта у грађевине, нова индустријска предузећа и велике инвестиције уопште — дотле у Ц. Гори, ствар стоји друкчије: све банке, изузев Црногорске, повећавају капитал, грађевинска делатност много је јача него раније (у самом Никшићу гради се око педесет нових зграда) и т. д. Једино што се може констатовати и код банкарства у Ц. Гори, јест оскудица у сигурним пласманима и држање великих готовина у касама.

Стање касене готовине заједно са потраживањима по жиро рачунима, код појединим банака стоји овако:

	1926. г.	1927. г.	+ или —
Црногорска Банка	1.165.935,68	2,290.411,93	+ 1,124.476,25
Никшић. Кредит. Банка	228.911,87	576.211,78	+ 347.299,91
Подгоричка Банка	648.625,86	2,873.045,98	+ 2,224.420,12
Чиновничка Штедионица	3.582,—	720.320,11	+ 716.738,11
Трговачка Банка	333.768,25	284.179,81	— 49.588,44

Из овога се јасно види, да је несигурност и осуство сигурних пласмана дошло до пуног изражаја у стању касене готовине; банке су, па и под цену великих губитака на каматама, имале више рачуна држати новце у касама, него га пласирати у несигурна или сумњива предузећа. И у Ц. Гори, као другде, постојало је уједно обиље новца и новчана криза. Под психологијом стечајева, сугестијом неизвесности и колебљивости у свакој калкулацији, банке и појединци остајали су потпуно хладни за све послове иоле рискантније и ширих димензија. — Животарило се и пребацивало, онако како се ко нашао.

Есконтна радња банака показала је у прошлој години знатан развитак, пораст, те нам пружа оваку слику:

	1926. г.	1927. г.	+ или —
Црногорска Банка	8.045.435,74	9,928.820,32	+ 1,883.384,58
Никшић. Кредит. Банка	5,355.790,—	8,466.390,—	+ 3,110.600,—
Подгоричка Банка	7,665.222,42	9,562.665,—	+ 1,897.442,58
Чиновничка Штедионица	1,965.176,—	3,355.481,—	+ 1,390.305,—
Трговачка Банка	1,829.011,43	2,715.314,11	+ 886.312,68

Банке су у 1927. пласирале у есконт око седам и по милиона више, него у 1926. Међутим, по овом послу, осећа се смањивање код банака у осталим крајевима државе. Менични портфељ није баш најзавиднији; протестованих и утужених меница бивало је по једна трећина портфеља. Узрок овоме је непродуктивна и нерационална манипулација имаоца кредита.

Уз то, много је сељачких меница код банака, јер се они по црногорском Тргов. Закону могу менично обавезати код банака, а краткорочна — тромесечна — меница, то је жива ватра за сељака.

Послови по активним текућим рачунима показују доста неосетан пораст, док, у другим крајевима, напротив, банке све више прибегавају овом послу. Поједине су банке, у овај посао, уложиле:

	1926. г.	1927. г.	+ или —
Црногорска Банка	9,724.598,13	8,675.797,44	— 1,048.800,69
Никшић. Кредит. Банка	2,765.647,62	3,583.938,82	+ 818.291,20
Подгоричка Банка	7,298.310,69	7,469.682,11	+ 171.371,42
Чиновничка Штедионица		108.166,05	+ 108.166,05
Трговачка Банка	2,524.679,25	2,994.251,—	+ 469.571,75

Овакво стање и незнатан пораст текућих рачуна објашњава се неразвијеном трговином и никаквим прометом. Може се слободно рећи да би данас већи број трговаца потпуно ликвидирао са пословима и радњом, само кад би то могао извести без потреса и страха од повериоца, који ће одмах тражити кредитиране суме. Многа су дуговања по текућим рачунима, услед врло слабог промета, претворена и пренесена на менична.

Нарочито је важно подвући, да су све банке, изузев Црногорске, повећале у прошлој години главнице, и то:

	1926. г.	1927. г.	= или —
Црногорска Банка	4,000.000,—	4,000.000.—	
Никшић. Кредит. Банка	1,000.000,—	2,000.000.—	+ 1,000.000,—
Подгоричка Банка	3,000.000,—	3,815.122,—	+ 815.122,—
Чиновничка Штедионица	500 000,—	1,017.830.—	+ 517.830,—
Трговачка Банка	1,000.000,—	1,500.000.—	+ 500 000,—

Повећање главница било је у прошлој години за скоро три милиона. У другим крајевима, уопште, не може се говорити о повећавању главница, јер га није ни било. У Ц. Гори се осећа тежња и то се наговештава у прошлогодишњим билансима, да ће банке и на овој, 1928, години повећавати своје главнице. Може се слободно рећи, да је доста добро ишло са уписом акција, а нарочито ако се узме у обзир перманентна новчана криза и општа стагнација у пословима.

Резервни фондови банака износе:

	1926. г.	1927. г.	+ или —
Црногорска Банка	1,330.000,—	1,651.000,—	+ 321.000,—
Никшић. Кредит. Банка	1,568.343,55	732.514,55	+ 835.829,—
Подгоричка Банка	600.000,—	861.621,22	+ 261.621,22
Чиновничка Штедионица	138.000,—	255.000,—	+ 117.000,—
Трговачка Банка	226,788,25	300.650,45	+ 73.862,20

Упада у очи да је Никшићска Кредитна Банка издвојила милион из фондова, и употребила га на повећање главнице.

Запажа се у прошлој години веома велики пораст улога на штедњу, а на име:

	1926. г.	1927. г.	+ или —
Црногорска Банка	7,355.302,32	11,422.125,31	+ 4,066.822,99
Никшић. Кредит. Банка	2,038.890,48	3,022.575,78	+ 988.685,30
Подгоричка Банка	6,005.340,33	10,829.576,72	+ 4,824.235,39
Чиновничка Штедионица	,332.206,55	680.767,07	+ 348.560,52
Трговачка Банка	1,928.777,41	2,804.501,57	+ 875.724,16

Из горњег се види, да су се улози на штедњу повећали за више од десет милиона. Новац, пласиран у приватном промету, опет се враћа у банке; опет, дакле, осуство сигурних пласмана. Интересантна је околност, да улози нису били ни код једне банке стационарани; напротив, константно су расли, јер је код неких редова владало обиље новца. И поред падова под стечај неколико банака, поверење публике у банке и није се изгубило нити поколебало. Тенденција је улога на штедњу да се повећају, а банке све више попримају карактер депозитних банака.— Улози на штедњу, у 1927, износе 28,5 милиона, а властита средства (главнице и резерве) око 15 милиона,

Повериоци по текућим рачунима и осталим показују ово стање:

	1926. г.	1927. г.	+ или —
Црногорска Банка	7,512.823,70	5,959.002,—	— 1,553.821,70
Никшић. Кредит. Банка	2,775.267,25	6,102.709,28	+ 3,327.442,03
Подгоричка Банка	5.317,899,32	6.204.239,35	+ 886.340,03
Чиновничка Штедионица	550.313,45	1,239.246,30	+ 688.932,85
Трговачка Банка	1,523.727,84	1,929.421,09	+ 405.693,25

Пасивни текући рачун је врло омиљена операција код овамошњих банака, и оне своје трансакције врше већином преко њега. И овај се посао, као што се види, знатно развио и унапредовао у прошлој години.

Ломбардни посао врло се тешко развија, јер му није погодан терен. У Ц. Гори веома мало има вредносних папира, и то што постоји ломбардних зајмова већином су дати на обвезнице ратне штета. Укупни зајмови по ломбарду износе код свих банака око три милиона.

Куповине и продаје девиза, валута и ефеката у Ц. Гори може се рећи да уопште није ни било. Нешто је мало било послова са доларима и то је у главном све.

Банке су показале следећи добитак:

	1926. г.	1927. г.	+ или —
Црногорска Банка	500.103,57	620.600,—	+ 120.496,91
Никшић. Кредитна Банка	339.949,03	410.255,54	+ 70.306,51
Подгоричка Банка	550.000,—	572.142,23	+ 22.142,23
Чиновничка Штедионица	119.886,88	227.713,79	+ 107.826,91
Трговачка Банка	229.521,98	285.315,12	+ 59.793,14

а дивиденду су, у процентима, делиле овако:

	1926. г.	1927. г.
Црногорска Банка	15	15
Никшић. Кредитна Банка	17	15
Подгоричка Банка	18	15
Чиновничка Штедионица	10	10
Трговачка Банка	15	15

Интересантно је забележити, да дивиденда има тенденцију да се смањи, напоредо са смањењем каматне стопе по есконтном послу банака и текућим рачунима. Није сувишно константовати, да банкарска политика новчаних завода у овом крају кулминира у што већој дивиденди и читаво њихово пословање носи обележје т. зв. дивиденде политике.

Интересна стопа у 1926 кретала се од 24 — 30%, међутим у 1927 пала је и креће се од 18 — 24%. Чиновничка Штедионица н. пр. наплаћује камату само 15%, а то је тако велика услуга и корист чиновништву овог краја. У приватном промету — код варошких и сеоских зеленаша каматна стопа је 100%, а у врло много случајева и више. Необично велики број кривичних тужба постоји противу ових зеленаша код окружних судова, али, на жалост, још ниједан случај кажњавања, из тог основа, није био, ма да зеленаштво у Ц. Гери преставља читав систем и ма да су зеленаши познати, ноторни. Мнозина од њих узимају зајмове код Н. Банке и Државне Хипотекарне, да би тај исти новац давали под зеленашки интерес сељацима у првом реду.

Државна Хипотекарна Банка отворила је, отрагу пар год. има, свој Главни Филијал у Цетињу, који је, до сада, пласирао у:

Дугорочним хипотекарним зајмовима	Дин. 68,815.000—
Ломбардним и други зајмовима	„ 2,012.700—

Акција Државне Хипотекарне Банке у овим крајевима била је ефикасна и ради услуга учињених народу овог краја, она је стекла ретку популарност и поверење публике. Она је, подељујући дугорочне хипотекарне зајмове, извукла из чељусту немилостивих зеленаша и спасила од неизбежног краха један велики број овамошњих грађана. Зато је жељети, да ова Банка и убудуће, као и до сада, подељује кредите овом економски врло заосталом крају. Са полагањем анuitета иде сасвим добро и народ строго води рачуна о својим обавезама. У почетку свог рада, Филијал је наишао на неколико потешкоћа, које је срећно пребродио, развио пословање и обезбедио успешан и корисан рад.

Народна Банка, преко свог Филијала у Цетињу, благотворно делује на веома скучени и кредита потребни привредни живот ове покрајине. Овај Филијал је пласирао у:

Редовним меничним кредитима	Дин. 30,000.000—
Сезонским „ „ „	„ 9,000.000—

Ломбардним зајмовима	„ . . . „	850.000—
Занатлијским меничним кредитима	„	500.000—

Менице код Н. Банке регулишу се тачно до савршенства, и и њен Филијал у Цетињу, у свом шестогодишњем раду, не може забележити ни један случај утужења (тражење наплате судским путем). Менице су до крајности исправне и тачне, те отпада свака могућност за евентуални приговор. Обзиром на овако тачно до скрупула регулисање својих обавеза, Н. Банка би требала народ овог запуштеног краја обилније помоћи својим јевтиним и солидним кредитима. Потребно је, овом приликом учинити примедбу на рачун Н. Банке, што она укида сезонске кредите (ове године су изузетнео продужени) баш у мају месецу, када наступа сезона за послове у овим крајевима и куповина: вуне, коже, липова цвета и. т. д. Поред тога, потребно је да Н. Банка директно дели кредите зајмотражиоцима, а не посредством банака, које за ове кредите добијене уз 6% наплаћује камату три и четири пута толику.

※

Задужење народа у Ц. Гори код приватних новчаних завода, Државне Хипотекарне Банке и Н. Банке износи укупно око 170 милиона. Половина овог задужења констатована је меницом. Тако је меница данас најпопуларнији кредитни папир у Ц. Гори. Такође и у приватном саобраћају, у кредитним односима, меница је писмено којим се констатује дуг. Данас не постоји оног старог, легендарног поверења између људи; сваки је курс изгубила она народна: „Уже веже коња и волове, а задана ријеч витезове“. Данас се, дакле, траже потписи, а задана реч не вреди ништа.

На ово задужење народа у Ц. Гори плаћа се просечан интерес, каматна стопа, 15%, што износи око 25 милиона. Уз то, на ову суму треба додати и 5—7% минимално на име амортизације, тако да годишња издавања народа за регулисавање дугова износи око 35 милиона динара. Овде је потребно нарочито нагласити, да од ових дуговања већи део отпада на вароши, него на село. Зато је бескорисно вршити поређење, колико дуговања отпада на појединог становника. Према нашем миљењу, с главе на главу, у цетињском срезу, подгоричком и данилоградском може доћи од 1.500 до 2000 дин. задужења. То би важило и за барски срез. Међутим, за никшићски срез, колашински и андријевички једва ако би дошло од 300 до 500 динара понаособ. Али без претеривања, може се рећи, да Ц. Гора, сразмерно својој величини и економској моћи, дугује више од иједне наше покрајине.

Ова сума задужења сигурно би се попела до 250 милиона динара, кад би имали могућности утврдити дуговања народа код завода ван Ц. Горе и безбројних варошких и сеоских зеленаша.

Према нашем схватању, оволико задужење, бар теоријски не преставља опасан појав; али оно што је најтрагичније и најфаталније јест то што је ово задужење непродуктивно и неекономско. У 1924. г., према билансима новчаних завода за ту годину*), и према извештају Гл. Филијале Државне Хипотекарне Банке и извештај Филијале Народне Банке, види се, да народ у Ц. Гори, у тој години, дугује око 40 милиона динара. Међутим, ово задужење данас износи као што се видело, четири пута толико. Може се рећи да је један мали део овог задужења пласиран у грађевине, и то је све. Других радова у економском смислу апсолутно није било. Интересантно је питање, какво би стање данас у Ц. Гори било да нису ове наше две најаче банке отвориле своје филијале у Ц. Гори....

Једини приходи Ц. Горе су од извоза: стоке, дрвета, коже, вуне, липова цвета и других сировина, а расходи на увозне артикле: жито и све могуће фабрикате. Па кад се узму у обзир плате, пенсије, пошиљке уштеђена од печалбара из света и сл., перспектива ипак није ружичаста. И неће бит све дотле, док се народу у Ц. Гори не дадне могућност рада и зараде и не отворе јавни радови. Јер све ове приходе народ мора употребљавати на одржање егзистенције, а за регулисање дугова мора се задуживати и. т. д. и. т. д.

После свега овог, можемо резимирати и закључити са констатацијом, да народ у Ц. Гори, сваким даном извесно иде у презадуженост и већ се духовним очима назире страховита економска катастрофа његова, која би по дејству и последицама својим могла бите судбоносна и кобна и по народ и по државу.

Ст. Даниловић

Izveštaj o izbegavanju nezgoda u tvornicama

Jedna od glavnih tačaka dnevnog reda prošle Medjunarodne Konferencije Rada u Ženevi odnosila se na sprečavanje nesretnih slučajeva. Ovim se pitanjem Medjunarodni Biro Rada do sad već u više mahova pozabavio bio i to prvi put 1923. god. o metodama sigurnosti i o automatskom prikačivanju vagona, poslednji put 1926. g. pripremanjem izveštaja o merama za predupredjivanje nesretnih slučajeva. Za prošlu Konferenciju sastavio je Medjunarodni Biro Rada t. zv. »Sivi izveštaj,« koji se u potankostima bavi celim ovim pitanjem.

U prvoj glavi ovog izveštaja zabeležene su sve zakonske odredbe u pogledu predupredjivanja nesretnih slučajeva i kontrole

*) Банкарство у Црној Гори („Банкарство“ децембар 1925).

s izuzetkom ruda, poljoprivrede i pomorstva. Što se tiče željeznica izveštaj se ograničava na automatsko prikačivanje vagona i na bezbednost na industrijskim kolosecima. Što se tiče industrijskih preduzeća izveštaj sadržava u glavnom tačke od opšteg interesa, u pogledu ostalih tačaka pak, jedino dokumentaciju.

Druga glava izveštaja bavi se radom ustanova za sprečavanje nesretnih slučajeva, konstatujući nedovoljnost zakonskih odredaba i inspekcije, od kojih su prve često u zakašnjenju, dok kontrola nije besprekidna. Ovde se izvodi kao zaključak potreba vaspitanja zainteresovanih i to inspektorima rada, ustanovama i organizacijama.

U pojedinim zemljama osiguravajuće ustanove funkcionišu ovako:

U Nemačkoj profesionalna udruženja primorana su da sakupljaju fondove za obeštećenje, upravni odbor ima pravo da primenjuje disciplinarne sankcije u slučaju, da se propisi sigurnosti dovoljno ne uzimaju u obzir.

U Švajcarskoj nacionalna blagajna za osiguranje je autonomno telo, koje ima silu da izdaje propise sa zakonskom snagom i sa jedinom rezervom rekurza, na federalnu vladu. Premije su različite prema stepenu sigurnosti. Obeštećenja se mogu smanjivati u slučaju, da se radnici ne drže propisa.

U Sjed. Drž. Sev. Amerike zakoni predviđaju samo prava radnika i odgovornost poslodavca. Premije su različite prema stupnju sigurnosti. Predviđa se nadzor i vaspitanje.

U Kanadi postoji državni ured za obezbedjenje u nesretnim slučajevima. Zakon dopušta grupisanje industrijalaca u udruženjima, koja mogu da izdaju propise, kojim propisima vlada može da pribavi prinudnu snagu.

Poslodavačka udruženja postoje prvo za obezbedjenja u opšte bez neposredne veze sa osiguranjima: u Miluzu, u Belgiji u Francuskoj i u Italiji, gde je isto u poslednje doba postalo zvanično telo, drugo, udruženja za sprečavanje specifičnih nesretnih slučajeva: posednici parnih kotlova (proveravaju ispravnost kotlova i prave naučna ispitivanja), Ustanove za acetilen, Električne ustanove, Dizalice, Tvornice za gas. Depoziti za mineralno ulje, (Kod ovih udruženja nadzor i kontrola).

Nacionalna udruženja za sprečavanje nesretnih slučajeva postoje u glavnom u Anglo-Saksonskim državama i bave se nesretnim slučajevima pri radu, javnom sigurnošću (pri saobraćaju) i nesretnim slučajevima u privatnom domazluku. Ona kad ga grupišu postojeće organizacije poslodavaca i posloprimaca, organe inspekcije i mehaničare; a kad i kad su tehnički organizmi, koji nuzgred povladjuju pokret u prilog sprečavanja nesretnih slučajeva.

U Berlinu, Minhenu, Lozani, Zirihu, Parizu, Milanu, Amsterdamu, Štokholmu, Helzingforsu, Barceloni, u Njujorku postoje muzeji za sprečavanje nesretnih slučajeva, koji se bave izložbama, konferencijama, filmovima, klišeima i publikacijama.

U pogledu metoda udruženja i ustanova za sprečavanje nesretnih slučajeva. Odnosi sa zvaničnim organima uzimaju različite oblike; tako na pr. u Italiji poslodavačka udruženja su državne ustanove; u Kanadi udruženja su podređena državi i zamenjuju delimice inspekciju rada. U Nemačkoj najzad udruženja izvršavaju zvanične misije, kad i kad stoje u dobrim odnosima, a kad i kad izvestan rivalitet smeta zajedničkom cilju.

Što se tiče načina rada udruženja obično stručnjaci obavljaju svoje posete po preduzećima; ali kako osoblje udruženja nije dosta mnogobrojno da bi kontrola bila bezprekidna to se u tom pravcu vrši živa propaganda rečju i perom.

Treća glava izveštaja bavi se sa naučnom stranom pitanja i to pre svega sa statistikama.

Sprečavanje nesretnih slučajeva pitanje je posve praktične prirode. Njegov problem ulazi u psihologiju, fiziologiju i statistiku.

Nesretni slučajevi prouzrokuju se obično nedovoljnim poznavanjem odnosno nedovoljnim savladjivanjem materije, snaga, stvari i ljudi, koji doprinose proizvodnji.

Da bi se vodila borba i potpuna statistika potrebno je poznavati gde se nesretni slučajevi dešavaju, njihov broj i njihove posledice i okolnosti, koje se smatraju kao njihov uzrok. Statistika e nerazvijena, jer se ona u ovom pitanju daje teško sprovođiti, i to zato, što su sistemi organizacije raznovrsni i što su mnogobrojne činjenice koje valja ispitivati. Da bi se ovo pitanje rešilo na medjunarodnoj osnovi, Medjunarodni Statistički Institut i Konferencije statističara rada postavili su sledeće zadatke: klasifikacija industrija, klasifikacija uzroka nesretnih slučajeva, predlog da se procene posledice prema broju dana, nesposobnosti rada i prema stalnom smanjivanju sposobnosti rada, predlog da se oceni odnošaj izmedju broja nesretnih slučajeva i radnog vremena i predlog, da se oceni težina slučajeva u odnosu izmedju broja izgubljenih dana i radnog vremena.

Što se zadatka tehničara i uticaja tehnologije na sigurnost tiče, od značaja su: a) mesto, u pogledu opasnosti od vatre (napredak upotrebom betona mesto drveta, a tamo gde se drvo mora upotrebiti kombinovati ga sa gvoždjem). Patos i stepenice obložene tako da ne klizu. Odstranjavanje nepotrebne pare; b) instalacije, sve veća sigurnost parnih kotlova kombinacijom gvoždja sa drugim metalima. Zaštita radnika koji rade mašinom, automatskim podmazivanjem, transmisijama, posebnim za svaku mašinu, motori pokriveni, što veća upotreba električne snage, što veća upotreba mehaničke snage pri transportu materijala, upotreba zaštitnih sredstava, kao što su naočari protiv svetlosti, maske protiv dima, ekstinktori protiv vatre; u industriji, koja upotrebljuje eksplozive, njihova kompozicija sa materijama koja smanjuje rukovanje njima. v) Ljudski faktor: psihologija i fiziologija, po načelu da se istražuju uzroci nesretnih slučajeva, koji se nalaze u samom čoveku; metodi su kao kod racionalizacije pristanak i saradnja radnika i

ispitivanje njihove sposobnosti za izvesne grane industrije sa opasnosti i sa izvesnom odgovornošću. U praktičnom životu psihološke i fiziološke mere imaju da povlače sobom smanjivanje broja nesretnih slučajeva a ujedno i povećanje prihoda: smatra se kao najbolji način, da se proizvodnja poveća poboljšanje uslova rada, koji i zahtevaju minimum energije. Ti se uslovi odnose na osvetljenje, temperaturu, ventilaciju, na eliminaciju nepotrebnih pokreta i t. sl. Izbor radnika prema profesijama, koje zahtevaju opreznost, prisustvo buha i brzinu odluke (kondukteri lokomotiva i tramvaja, šoferi, avijatičari, posluha dizalice i t. sl.). U izvesnim profesijama dakako jačina i spretnost idu naporedo sa mogućnosti da se izbegnu nesretni slučajevi (nogogradnje, prevoz prese i t. d.).

Četvrta glava bavi se naročitim pitanjima, kao što su na pr. tereti, indikacije težine na tovaru, koji prevazilaze izvesni broj kilograma; (Juž. Afrika propisuje naznačenje težine na tovarima koji su teži od 4.000 funti), automatsko prikačivanje vagona, zaštita docker-a.

Najzad se izveštaj bavi zaključcima:

1) Načelo prinude da se primenjuju sve moguće zaštitne mere. S obzirom na raznolikost postojećih propisa konvencija bi mogla da sadrži samo opštu obavezu, da se preduzeća urede i iskorišćuju tako, kako bi radnici bili što potpunije zaštićeni protiv nesretnih slučajeva; ovamo se podrazumeva i potrebni nadzor. Ovo se načelo ima postaviti u konvenciji ili u preporuci.

2) Način primene opštih propisa u pojedinim slučajevima. Ovde se napominje preporuka o inspekciji rada. Konferencija imala bi da se bavi sredstvima za praktičnu primenu, predviđajući u slučajevima kazne proceduru pred naročitim stručnim sudom. Konvencija ili preporuka.

3) Zabrana prodaje nezaštićenih mašina, koje se imaju pregledati mašinskim inspektorima (ovaj sistem postoji u izvesnim zemljama u električnoj industriji). Jedna međunarodna konvencija ima da sadrži zabranu trgovine i izvoza u druge zemlje svih mašina koje nisu nikako ili koje su nedovoljno snabdevene propisanom zaštitom dotične zemlje.

Medjunarodna standardizacija zaštite nabavila bi konvenciji punu vrednost.

4) Ispitivanje i kontrola planova za gradjenje preduzeća inspekcijom rada ili drugim organima pre izvodjenja radova. Ovo bi se imalo utvrditi u jednoj preporuci.

5) Individualno utvrđivanje osiguravajućih premija kao podstrek za predupredjiva je nesretnih slučajeva. U Sjed. Državama postoji popust odnosno majoracija ob 50%.

6) Statistika nesretnih slučajeva. Preporuka da se vode statistike imajući u obziru predloge o potrebi njihovog međunarodnog sredjivanja. Grupisati sve te radove i saopštiti ih Medjunarodnom Biro-u Rada. Ova preporuka bila bi prvi korak prema konvenciji za uspostavljanje statistika.

7) Profesionalna selekcija, orijentacija i formacija. Preporuka bi imala da se kreće u okviru ispitivanja kandidata prema njihovim sposobnostima za razne profesije, a naročito šegrti u raznim ustanovama i biroima za nameštenje.

8) Podsticanje u pravcu sprečavanja nesretnih slučajeva u opšte: Ovi se ne dešavaju slučajno već se izazivaju; oni ne prestaju sami sobom, već ih treba izbegavati. Preporuka kojom bi se podsticao i održavao pokret u prilog sigurnosti, podržavajući i razvijajući sve snage koje se troše u tu svrhu.

Бедно стање пољопривредне наставе

Г. Александар Г. Јовановић директор средње пољопривредне школе у Ваљеву, поднео је један реферат о потреби стручног образовања земљорадника уопште, на конгресу пољопривредника Ваљевске Области. Овај реферат штампан је за тим у »Гласу Ваљева« и »Пољопривредном Гласнику« од 14. септембра о. г.

Из тог реферата доносимо овде једну поражавајућу статистику о броју пољопривредних школа у нашој земљи. У тренутку, кад се политичари разних партија утркују да покажу како су пријатељи сељака, јер желе да га одуже, није без интереса видети, како су код нас отворане после рата гимназије и у најмањем месту (нарочито у Србији, Ј. Србији и Црној Гори), докле пољопривредних школа средњих има свега две, али зато имамо четири глумачко-балетске школе!

То се најбоље види из следећих података, које даје г. Јовановић:

У нашој држави имамо данас свега: 2 пољопривредна факултета, 2 средње пољопривредне школе и око 20 нижих пољопривредних школа.

Док је број пољопривредних факултета потпуно довољан, шта више довољан би био, бар за неко време, и један добро уређен пољопривредни факултет, који би само имао доста слушалаца, и док је број средњих пољопривредних школа такођер довољан, дотле је број нижих пољопривредних школа ништаван: на сваких око пола милиона земљорадника долази само по једна пољопривредна школа! (У Чехословачкој на 25155 земљорадника 1 пољопривредна школа, у Швајцарској на 37400, у Немачкој на 25653).

Док тако бедно у држави стојимо с пољопривредним школама, са школама осталих врста стојимо несравњено боље.

Тако има:

Гимназија 174 са 2800 наставника и 82177 ученика. Основних школа 7368 са 17216 учитеља и 814721 уч. Учитељских школа 36. Шумарских школа 4. Висока трговачка школа 1. Трговачких Академија 25. Нижих трговачких школа 50. Вечерних занатских 345. Средњих техничких школа 6. Богословски факултет 1. Православних богословија 6. Католичких богословија и семинара 50. Музичких школа 12. Глумачко-балетских школа 4.

Иако су нам напред наведене школе потребне (а за неке се може рећи да их имамо сувише), ипак ничим није оправдано да баш пољопривредних школа немамо ни довољно. — оних школа које су намењене четири петинама нашег претежно земљорадничког народа.

Докле земљорадници чине четири петине целокупног становништва, дотле на 174 гимназије, долази 20 нижих пољопривредних школа. Значи осам пута више школа за варошко становништво него за сеоско, које је 4 пута веће. Где је ту пропорција и социална правда? Али зато већ осећамо сир-продукцију чиновника и пролетаризацију школоване омладине.

Стечај Гостионичарске Банке.

У банкарским и берзанским круговима већ од дужег времена знало се, да ствари у Гостионичарској Банци не иду како треба. Међутим, „Политика“ од 17. октобра о. г. објављује вест о суспендовању од дужности директора Гостионичарске Банке с напоменом, да је то међу банкарима изазвало велику сензацију.

Та се вест одавно очекивала и није било много изненађења у том погледу, јер се знало да су све незгоде, причињене томе заводу произишле у главном извесним радњама директора г. д ра Милана Симића.

У тренутку кад је основана, пре седам година, намера је била, да Гостионичарска Банка буде једна велика кредитна установа за све људе исте професије на територији целе наше Краљевине. Упис акција тако је и вршен и први зборови акционара ове банке личили су на конгресе гостионичара и кафеција из целе земље.

Првобитни основни капитал био је 5,000.000 динара, па је доцније повећан на десет милиона. На једном од ранијих редовних зборова банчиних акционара, примећено је да друга половина капитала није уплаћена готовим новцем.

О томе је био поднесен 1927. г. предлог збору акционара, да се саопшти: колико који члан управног одбора дугује, да би се видело, како је дуг по тек. рачуну порастао баш онда, кад је вршено повећање капитала. На тај начин је управни одбор обезбедио себи већину акција.

У томе је већ била једна основна клица рђавог стања. Чланови управе који много дугују банци немају независан положај према директору који је већ био узео маха и представљао једног од најјачих акционара без стварне уплате. Та његова куповина акција вршена је банчиним новцем, и њему су акције продавали чак и неки чланови управног одбора на тај начин, т. ј. што се једном рачуну одобравало, а

други се задуживао. Продајна цена често пута је била чак већа од берзанског курса тога дана.

Да је наша надзорна власт над радом акционарских друштава и раније обраћала озбиљнију пажњу на извесне поступке новчаних завода уопште, и да је узимала у озбиљно разматрање само оно, што јој се достављало од стране акционара и на зборовима, — она је могла приметити да код Гостионичарске Банке није све у реду у погледу односа банке према њеним сопственим акцијама. Она је на подлогу тих својих акција (и ако само као супергарантија) давала зајмове, што је изречно забрањено законом (чл. 32. зак. о акционарским друштвима). И што је најважније, ова одредба има санкције у чл. 101. тач. 4. истог закона. Господа која примењују овај Закон често се жале, да је непотпун и да нема могућности за изрицање казни. Ми мислимо, међутим, да су тежи разлози по среди, а у главном партијско-политички обзира, везе, гледање кроз прсте и т. д. што све не би било, да, место административне власти, ове казне изриче суд.

Кад се банка заситила својих акција и кад је осетила да је притискују и жуље, онда су почели сигурним каналима те акције залагати код разних завода у Београду. Тврди се да је више од 16.000 комада заложено код 3—4 београдске банке, а то је једна трећина целокупног банчиног капитала (укупно има 50.000 ком. акција по 200 динара номиналних).

Колико се нагло срозавао курс акција ове банке види се по томе, што је још крајем септембра о. г. био на берзи 210—220 динара по комаду. На дан 3. октобра понуда је била 205, а тражња 200 и тако се одржавало све до 12 октобра, кога је дана закључак прављен по 162, а 15. октобра о. г. понуда је била по 100, а тражња 85. То је у исто време био и најнижи курс, јер се 17 ов. м. нотира тражња по 105, да 18. ов. м. падне на 75. Међутим, и пре но што је дошло до сгечаја, курс акција пао је био на 20.

На дан 31. децембра 1927. банка је имала улога на штедњу у износу 12,784.725 динара. До 30. септембра ов. год. изгледа да се сума попела на 14 милиона. Чим су се пренеле вести о рђавим приликама у банци, улагачи су почели да траже новац. И то је створило извесне тешкоће. Изгледа, да је Народна Банка притекла у помоћ, али да је тражила специјалне гаранције од чланова управног одбора: потписе и депоновање обвезница ратне штете.

По билансу од 31. децембра 1927 године, редован резервни фонд ове банке износио је 1,533.905 динара. Из извештаја управног одбора види се, да је капитал резервног фонда био пласиран у 3.589 комада $2\frac{1}{2}\%$ ренте ратне штете, као што и закон наређује, да се капитал уложи у државне хартије од вредности, које носе сталан интерес. Али ти папири морају бити стално у банци, у њеним касама, што овде није био

случај, јер су ови папири били заложени. Већ сама та радња је кажњива, а овде се још погоршава том околношћу, што су заложнице гласиле на име директорово, уместо на банку.

Сем тих папира, који припадају резервном фонду и који искључиво служе за покриће штета, банка је имала и сопствене хартије од вредности, т. зв. слободне папире, којима управа може по свом нахођењу располагати.

По извештају управе за 1927 год. те су се вредности састојале из следећих папира :

50 акција Народне Банке по Дин. 5.570. —	Дин.	278.500.—
20 акција Друштва за вазд. саобраћај (не котирају)	„	5.400.—
2407 комада Обвезница Ратне Штете по Дин. 410.—	„	986.870.—
3314 комада Обвезница 7 ⁰ / ₀ држ. инв. зајма по Дин. 86.25	„	285.832 50
699 комада 4 ⁰ / ₀ Обвез. аграрне реформе по Дин 54.—	„	37.746.—

Свега динара 1,594.348,50

На дан прегледа, од стране Народне Банка, горње вредности нису биле у банци.

Тврди се да су издавана и гарантна писма, која се сад појављују и за која треба банка да положи готов новац.

Банка има једно непокретно имање у Краља Александра улици бр. 12. Оно се по билансу води за суму од 1,715.000 динара. Пре пада под стечај, на имање су стављени терети Народне Банке и неких улагача.

Опште је мишљење да је банчина актива здрава и да је завод иначе опрезно радио и пажљиво одобравао кредите. Ако је то тачно, онда ће се лако мобилисати актива која по билансу износи 30,7 милиона динара (дужници по меницама и текућим рачунима), да би се одговорило главним обавезама банчиним које се састоје из следеће три главне позиције :

	Динара
Улози на штедњу	12,784.725
Повериоци	2,441.748
Реесконт	8,790.214
	<hr/>
Свега Дин.	24,016.687

Као што се види, ово су подаци на основу стања од 31.-XII.-1928 али се у основи није много изменило. Повећањем активе повећале су се, извесно, и позиције на страни пасиве.

Како смо извештени, главни су повериоци : Народна Банка, Државна Хипотекарна Банка и Поштанска Штедионица. Све ове три установе потражују укупно око десет милиона динара.

Ови повериоци имају у рукама портфељске менице и друга покрића и лакше их је придобити да чекају, али улагаче треба исплаћивати одмах.

Али ту санацију треба да изведу друга лица, а не она иста, која данас представљају управни и надзорни одбор ове банке. Зато би најбоље било, кад би се што пре сазвао ванредан

збор банчних акционара ради избора новог управног и надзорног одбора, који би имао да изведе банку из садашње тешке ситуације. Истовремено тај ванредни збор треба да овласти нову управу да одговорна лица тужи суду и да тражи накнаду за штету која је банци таквим радом причињена.

Треба једанпут неко да одговара, кад банка оштети улагаче и своје акционаре, а не да се допусти да се извлаче од материјалне одговорности људи који су довели до таквог стања, као што је било код Уједињене Банке, чији се управљачи данас мирно шетају као рентијери и уживају благовремено склоњено благо.

※

Предњи редови написани су непосредно после првих вести о рђавом стању. Међутим, доцније се показало да су у главном берзанске спекулације на ратној штети, од стране банчног директора, упропастиле све фондове и натерале чланове управног одбора да код трговачког суда траже стечај. Колика је штета још није тачно утврђено. Банчин директор је притворен. Стечај банке изазвао је низ стечајева чланова управе и фирми које су с њоме биле у вези.

У овом случају тешка је околност и у томе, што надзорни одбор, од како је изабран у марту о. г., није имао више од две седнице за више од пола године. Међутим, скоро у свима правилима банака предвиђено је, да надзорни одбор треба да врши преглед банчиног рада најмање једанпут месечно. Друго је питање, да ли је надзорни одбор свагда на висини задатка или би требало пре очекивати ефикаснији надзор од државе и Народне Банке?

Какав је и колико вреди надзор Министарства Трговине видели смо напред, а знамо и из искуства код многих банака и акционарских установа. Много је озбиљнији и сигурнији преглед који врши Народна Банка и ми претпостављамо, да је она морала и раније вршити ревизију овог завода, кад му је одобравала и кад му је недавно повећавала раније одобрени кредит. Па зар тада није констатовано, да се капитал уплаћивао на вересију и да манипулација са банчиним акцијама није потпуно на свом месту? Ово у толико пре, што је о томе било речи и на збору акционара Н. Банке у 1927. Од две ствари једна : или је и та контрола подбацила, што је за жаљење ; или се преко тога свесно прешло?

У овом другом случају могло би се и овде приговорити везама и обзирима, који у кредитној политици не би требало да постоје. Једино се може правдати, том околношћу, што имамо већ другог гувернера, изразитог представника пиварске индустрије, а Гостионичарска Банка кредитира купце пива.

※

Овакви случајеви треба једном да покрену наше Министарство Трговине те да предузме енергичне мере, да се овом стању учини крај. Није ту сметња, што немамо закона. И са овим законом, ако се тачно и савесно врши, може се много учинити. Зар не би могла та наша надзорна власт, у споразуму са Удружењем Банака, да издејствује, да новчани заводи чешће објављују своје билансе? Година дана је велики рок и за то време се могу десити велике и знатне промене. Зар се не би могло приступити објави двомесечног или тромесечног стања (сваког квартла : крајем марта, јуна, септембра), као што су радиле велике немачке банке, у своје време? В.

Стање Народне Банке

У нашој земљорадничкој земљи редовна је појава, да се с јесени појача промет добара и услед тога јавља се већа тражња новца. Меиични портфељ наше новчаничне банке повећао се, за месец дана, са 36,5 милиона. По пословима ломбардиог кредита нема промета, јер се ту достигао одавно максимум, до кога се могу давати ови зајмови. На тржишту капитала, међутим, осећа се одавно једна оскудица у новцу и приватна есконтна стопа показује тенденцију да иде на више.

Неутешно је, што нам се редовно смањује метална подлога, а повећава обрт новчаница у много већој размери но што износи повећање зајмова. Кад се продају девизе из банчаних депоа, онда би по правилу требало да се смањује оптицај новчаница, јер се динари враћају у банку. За последњи месец дана повећање новчаничне циркулације износи 121,9 милиона и приближује се пуној шестој милијарди. Отуда се знатно пореметио однос према металној подлози, с обзиром на стање почетком ове године. Тако је однос металне подлоге (без валоризације) према стању новчаница износио у процентима.

1928

8 јануара	7,7 ‰
8 фебруара	7,6 ‰
8 септембра	6,79 ‰
8 октобра	6,46 ‰

Као што се види, за десет месеци смањење износи 1,24‰.

У појединостима стање Народне Банке било је следеће:

АКТИВА

	8-IX 1928	8-X 1928	За месец дана + или —
МЕТАЛНА ПОДЛОГА:			
у кованом злату - - - - -	90,4	90,7	+ 0,3
у кованом сребру - - - - -	17,5	17,5	—
у страној монети - - - - -	0,4	0,3	— 0,1
у депоима на страни у разним валутама	280,5	269,4	— 11,1
Укупно	388,8	377,9	— 10,9
ЗАЈМОВИ:			
на менице - - - - -	1.435,0	1.471,5	+ 36,5
на хартије од вредности - - - - -	254,3	253,2	— 1,1
Укупно	1.689,3	1.724,7	+ 35,4
ДРЖАВНИ ДУГ:			
рачун за откуп крунских новчаница -	1.062,6	1.062,6	—
рачун привр. размене - - - - -	294,0	294,1	+ 0,1
по зајму на бонове обрт. капитала -	966,3	966,3	—
по зајму на бонове по ванр. кредитима	2.000,0	2.000,0	—
Укупно	4.322,9	4.323,0	+ 0,1

ПАСИВА

Главница Д. 50,000.000 у кованом злату			
од ове уплаћено - - - - -	30,0	30,0	—
Резервни Фонд - - - - -	11,2	11,5	+ 0,3
новчанице у течају - - - - -	5.719,4	5.841,3	+ 121,9
РАЗНЕ ОБАВЕЗЕ:			
по жиро рачунима - - - - -	482,0	414,1	— 67,9
по разним рачунима - - - - -	225,1	194,7	+ 30,4

Завршни Рачун Општине Београдске за 1927 год.

■ Експозе Председника Београдске Општине уз завршни рачун за 1927 годину утврђује остварене приходе, без доларског зајма, на 140,993 969.— динара а учињене издатке, опет без издатака на терет доларског зајма, на 132,165.726.14 динара, тако да се као резултат финансирања у 1927 години јавља суфицит од 8,828.242.86 динара.

Остварење прихода и расхода чини велико одступање од буџетског предвиђања по коме су требали да износе по

180,000.000.— динара. Разлика долази једним великим делом услед тога што Општина није успела да добије на време на употребу два велика фонда — калдрмарински у износу 13,400.000.— и фонд за подизање малих раденичких станова у износу од 10,000.000.— динара. Сем тога редовни лични и материјални кредити нису искоришћени за 11,443.990.20 дин., а остатак чине неискоришћени ванредни материјални кредити, све то услед недовољно сређеног буџетирања. Остављајући да се на извесне моменте критички осврнем другом приликом, овде само узгред напомињем да завршни рачун за 1927 годину не даје слику једне добре финансиске оријентације нити довољне јасности и прегледности.

Остварење прихода показује овај преглед за 1926 и 1927 годину :

а) редовни приходи од:

	1926 г.	1927 г.
Приреза	5,196.119.29 д.	5,570.216.77 д.
Трошарине	51,262.163.67 "	52,791.582.87 "
Механ. акциза	452.— "	"
Такса по закону о таксама	34,539.645.29 "	33,600.907.86 "
Санитетских такса	719.810.20 "	718.798.55 "
Гробљанских такса	1,169.860.— "	1,485.580.— "
Мерине	3,216.918.10 "	3,181.249.32 "
Водовода	12,875.022.30 "	13,486.035.10 "
Канализације	1,133.865.05 "	1,349.119.15 "
Закуп земљ. и скедрова	3,306.033.78 "	3,897.884.60 "
Паркова и зграда	52.674.— "	42.054.30 "
Капитала	3,863.452.45 "	5,587.036.50 "
Циглане	"	7.500.— "
Разних прихода	283.712.43 "	387.125.31 "
Свега	117,619.728.56 "	122,157.764.33 "

б) ванредни приходи од:

	1926 г.	1927 г.
Регулације	1,775.365.40 д.	1,556.546.— д.
Дугованих прихода	8,389.981.30 "	11,273.551.35 "
Калдрмине	"	1,008.465.92 "
Непредвиђених прихода	397.162.30 "	1,509.032.60 "
Дотације Мин. Финансија	10,778.780.90 "	"
Свега	21,341.254.42 "	15,347.595.85 "

Разлика остварених редовних прихода у 1926 и 1927 години износи :

1926 год.	117,619.728.56
1927 „	<u>122,157.764.30</u>

4,538.035.77 колико је више остварено у 1927 години. Овај вишак према 1926 години износи само 3.85%. Ово повећање је незнатно и противно могућем очекивању: Београд је варош са становништвом за које се верује да се нагло повећава, његова грађевинска делатност је грозничава, у његовим општинским финансијама велику улогу

игра трошарина (43.20% у 1927. год.), која оптерећује све што се уноси у варош, — таксе од водовода, канализације и извесне таксе по закону о таксама стоје у вези са грађевинском делатношћу и имају лепо место у редовним приходима, па ипак повећање редовних прихода показује незнатан проценат.

Други моменат који пада у очи јесу наплаћени приходи на дугу у износу динара 11,273.551.35, међу којима треба нарочито поменути: од приреза 10% редовног је наплаћено 5,570.216.77 дин., а из дугованог из ранијих година 4,578,103 дин.; од водовода редовно 13,486.035.10 а из ранијих година 2,379.356.80; од канализације редовно 1,349.119.35 дин. а дуг из ранијих година 202.631.50; за изношење сметлишта редовно 3,338.780.50 а дуг из ранијих година 624.594.50; за чишћење улица редовно 3,598.164.95 а из ранијих година 848.076.80 динара; од закупнине земљишта и зграда редовно 3,897.884.60 а дуг ранијих година 603.632.25.

1927 и 1928 година у животу Општине Београдске обележавају изузетну активност на унапређењу вароши и живота у њему. Закључењем т. зв. доларског зајма општина је у могућности да подмири многе потребе, да изведе читав низ нових радова. Финансирање по овом зајму врши се одвојено од општег финансирања. Слику овог посебног финансирања даје нам овај преглед:

	предвиђено	ангажовано	уtroшено
а) водовод	14,000.000.—	12,925.620.20	9,803.199.98
б) канализацију	13,000.000.—	11,800.000.—	11,789.978.12
в) регулацију вароши	16,000.000.—		12,409.199.05
г) калдрмисање	100,000.000.—	110,708.919.10	51,553.897.14
д) регулацију теразија	7,000.000.—		1,864.836.—
ђ) трамваје и осветљење	15,000.000.—	15,000.000.—	6,737.886.36
е) возни парк	4,000.000.—		267.775.—
ж) кланици	5,000.000.—		727.840.85
з) паркове и пошумљавање	4,000.000.—	1,088.674.35	3,374.408.15
и) амбуланте и здравствени дом	4,000.000.—		162.225.75
ј) општинске грађевине	10,000.000.—	4,998.602.97	3,452.859.47
к) основне школе	5,000.000.—	2,699.952.49	2,416.943.07
л) опште непредвиђ. трошкове	1,000.000.—		632.484.25
	<u>Свега 198,000.000.—</u>	<u>159,221.769.11</u>	<u>105,193,533.19</u>

Према овоме из доларског зајма имају у 1928 години да се изведу радови још за 92,806.467.81 динара.

Из експозеа интересантни су подаци о вредности општинске имовине. По њима та вредност износи:

општинских плацева	1,222,111,215.30
непокретних објеката Управе Водовода, машинских постројења и целокупне водоводне мреже	104,530,000.—
канализације	104,998.015.17
електричне централе	192,224,011,23

Уз овај општи завршни рачун није објављен (штампан) завршни рачун Управе Трамваја и Осветљења. А његов износ не изостаје много из општег општинског финансирања. Пан.

Буџет Општине Града Београда за 1928. годину.

У току месеца августа изгласао је Одбор Општине Града Београда општи буџет за 1928. годину. Тим буџетом предвиђају се расходи и приходи у апсолутној равнотежи и то у округлим милијонима. По њему и једни и други износе по 190,000.000 динара. Слика рекапитулације је ова :

Расходи:

	<i>редовни</i>	<i>ванредни</i>
лични	дин. 52,372.530	
материјални	дин. 99,601.490	дин. 38.025.980
	Укупно дин. 151,974,020	дин. 38.025.980

Приходи:

редовни дин. 124,378.870.30	ванредни дин. 65,621,129,70
-----------------------------	-----------------------------

Расходи и приходи:

Редовни расходи дин. 151,974.020.—	Ванредни расходи дин. 38.025.980.—
Редовни приходи дин. 124,378.870.30	Ванредни приходи дин. 65,621.129.70
мањак дин. 27,595.149.70	вишак в. прихода дин. 27,595.149,70

Дефицит буџета редовних прихода и расхода покрива се суфицитом буџета ванредних прихода и расхода.

Као ванредни приходи предвиђају се :

а) кирија од земљишта и зграда регулационог фонда и апропријације	дин. 1,057,000.—	(1.61%)*
б) дуговани приходи (разне општинске таксе, прирез), Управа Трамваја и Осветљења и неисплаћена позајмица Министарства Финансија	дин. 18,682.300.80	(28.47%)
в) фонд калдрмине	дин. 13,826.500.—	(21.07%)
г) фонд за подизање радничких склоништа	дин. 10,000.000.—	(15.24%)
д) фонд за грађење јевтиних станова	дин. 3,000.000.—	(4.57%)
ђ) остатак готовине на концу 1927. год.	дин. 18,702.984.76	(28.50%)
е) непредвиђени приходи.	дин. 352.344.14	(0.54%)

Редовни приходи дају ову слику :

а) прирез (10%)	дин. 5,000.000.—	(4.02%)**
б) трошарина	дин. 50,000.000.—	(40.20%)
в) механски акц.	дин. 1.000.—	(0.00%)
г) таксе по закону о таксама	дин. 34,140.000.—	(27.45%)
д) санитарске таксе (дезинфекција, лекарске услуге, продаја стерилизованог млека, општинска купатила)	дин. 820.000.—	(0.66%)
ђ) гробљанске таксе	дин. 2,913.500.—	(2.34%)
е) мерина	дин. 3,000.000.—	(2.41%)
ж) водовод	дин. 15,000.000.—	(12.06%)

*) Процент укупних ванредних прихода.

***) Процент укупних редовних прихода.

з) канализација	дин.	1,400.000.—	(1.13%)
и) закупнина од земљишта и зграда	дин.	3,500.000.—	(2.81%)
ј) паркови и вртови	дин.	109.000.—	(0.09%)
к) капитала (где улази и анuitети Управе Трам- ваја и Осветљења	дин.	7,245.010.30	(5.83%)
л) циглана	дин.	227.860.—	(0.18%)
љ) разни приходи	дин.	1,022.500.—	(0.82%)

Однос личних и материјалних расхода показан је горе. Међу материјалним расходима уочавају се као интересантнији:

а) материјални расходи одељења за социјалну политику (у облику помоћи разним друштвима и установама)	дин.	6,509.535.--	(4.28%)*
б) издаци на паркове и вртове	дин.	3,518.000.—	(2.31%)
в) издаци Управе Водовода	дин.	14.793.500.--	(9.73%)
г) издаци Саобраћајног Одељења (поглавито одржавање калдрме)	дин.	14,234.200.—	(9.36%)
д) издаци Санитотског Одељења (са Гробљанским Одсеком)	дин.	3,830.000.—	(2.52%)
ђ) издаци Одељења за Одржавање Чистоће	дин.	6,830.000.—	(4.49%)
е) интерес, отплата и трошкови по разним зајмовима (међу којима и анuitет последњег, доларског зајма)	дин.	21,008.880.—	(13.82%)
ж) издржавање народних школа	дин.	5,508.834.—	(3.62%)

Од ванредних расхода пада у очи калдрмисање Карађорђевог и Богојављенске улице, које не пада на терет доларског зајма, у износу дин. 13.826.500.—. Ово калдрмисање имало би се извести на терет калдрминског фонда. Сем овога већи су ванредни материјални издаци које предвиђа Грађевинско Одељење за један низ грађевина у износу од дин. 17.210.000.— и издаци за исплату имања ради регулисања вароши у износу од 5,000.000.— дин. Ове две последње суме предвиђене су на терет општег буџета поред сличних издатака на терет доларског зајма.

Општи буџет није обухватио радове из доларског зајма, који се уз буџет и не помињу, нити буџет Управе Трамваја и Осветљења, која има свој специјални буџет и који је донет истовремено са општим буџетом.

Буџет Управе Трамваја и Осветљења предвиђа расходе и приходе у износима по 149,743.700 динара. Редовни приходи износе 135,353.700.— дин., а редовни расходи 94,066.502.—. Вишак редовних прихода над редовним расходима износи 41,287.192.— дин. и има се употребити на ванредне расходе који се предвиђају у суми од 55,677.198.— динара. Према овоме ванредни расходи имају се покрити из ванредних прихода само у износу 14,390.000.— дин.

Не улазећи у детаљну анализу и потребне исправке, сума од 41,287,192 динара, као разлика између редовних прихода и расхода, може се узети да је предузимачки доходак од овог

*) Процент укупних редовних материјалних расхода.

привредног општинског предузећа. Интересантно је на шта се тај доходак троши. Општина га не уноси у своју главну благајну већ га оставља предузећу на употребу. И када се прегледају тзв. ванредни расходи ове управе, покривени без мало за три четвртине (74.15%) овим дохотком, види се да се он троши добрим делом на повећање сталног капитала (инвестиције) у овом предузећу. Одржање и обнова раније уложеног капитала добрим делом се покривају као редовни издаци. Да поменем најважније моменте у овом погледу, предвиђено је: за довршење постројења за аутоматско ложење и обнову котлова и ложионице 700.000.—, за преуређење и изградњу ваздушне и кабловске мреже за осветљење 1,290.000.—, за набавку трансформатора 600.000.—, за радну снагу за изградњу нове мреже 900.000.—, за отплату турбине 1,250.000.—, за отплату струјомера 3,100.000.—, за прераду и изградњу нових трамвајских пруга 3,250.000.—, за изградњу новог депоа 3,300.000.—, за отплату каблова 1,500.000.—, за нова трамвајска кола 3,200.000.—, за трамвајске шине и сл. 7,800.000.—, за 8 нових аутобуса 2,400.000.— и т. д.

Од редовних расхода лични износе 42,139.402.— (44.79%) а материјални 51,927.100.— (55.21%).

Од редовних прихода најважнији су: а) од осветљења 76,323.700.— (56.38%), б) од трамваја 52,650.000.— (38.89%) и од аутобуса 3,300.000.— (2.43%).

Пан.

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Др. Вел. Бајкић, *Селачки кредит*. Факта — мисли — критика. Београд 1928. Цена 50 динара.

Из оног предавања које смо по стенографским белешкама објавили у „Економисту“, (бр. 5/6 и 7/8 од 1928.) г. д-р Бајкић направио је најпре једну проширену расправу која је летос објављена у „Трговинском Гласнику“. Затим је и та расправа, измењења и допуњења, изишла као врло исцрпна студија на 17 штампаних табака.

У поговору ове књиге, г. Бајкић и сâм признаје, да је ствар рађена на брзу руку и мало се извињава за оштрије изразе. Међутим, као ретко ко код нас, писац тако одлично познаје ову материју, да је дао један сјајан преглед развоја овог важног питања не само код нас, него и на страни. Познавајући до детаља нашу привредну историју, г. Бајкић је потсетио на многе појединости које се код нас лако заборављају.

Користећи се летошњом анкетом о пољопривредној производњи, у којој је и сâм учествовао, писац нам је дао једну јасну слику, због чега је настала криза наше лањске привреде, да не можемо пропустити, а да овде не цитирамо нека места.

Г. Бајкић вели о *аграрној реформи* (стр. 141/42) ово: „да смо је извели исто као и Руси — бољшевички. Погазили смо право приватне својине. Наша аграрна реформа имала је једини руководни принцип да корумпира бираче и награди партијско-политичке кортеше. Она је била национално и економски наопака. Онима, који су изводили аграрну реформу било је главно да што пре звекне. Земља је додељивана људима, који нису ни мислили да се насељавају на њој: Земљорадницима који имају свој посед и државним чиновницима. Сва је та земља дата у закуп. Не може се сваки човек преко ноћ направити пољопривредником тиме што ће му се дати земља. Али је највеће зло у томе, што су послати на земљу колонисти потпуно голих руку. Код аграрне реформе много је важније питање крова над главом и обртног капитала. Данас се сви слажу у томе, да је аграрна реформа избацила из производње огромне површине земљишта, која су била интензивно обрађивана. Ето одкуд долази појава, да је тако бедан вишак пољопривредне производње за извоз“.

Ванредно је обрађен одељак о кризи задругарства код нас.

О самом сељачком кредиту и о пројектима законским упознати су читаоци из објављеног предавања. Најзад је при крају дат текст законског пројекта г. К. Тимотијевића.

Сматрам за потребно да овде напоменем, да ме је г. Бајкић погрешно разумео. (стр. 3) ако мисли да сам ја у полемици са професором Аранђеловићем заступао гледиште, да о пољопривредном кредиту треба да расправљају само економисти. Ја никад нисам био за еснафско писмо и никад не двојим људе по томе. Ја сам, исто онако као г. Бајкић, устао само против политичара, јер сматрам да су они у стању да упропасте сваку добру идеју.

Штета је само, што ће баш они најмање прочитати ову књигу, јер они по правилу слабо што читају, а најмање кад треба за књигу дати 50 динара, пошто не прегледају ни ону литературу која им се службено свакога дана сервира у виду разних законских пројеката и мотива.

Н. Станаревић

J. Čada, Commerce et terminologie Commerciale en France, Première partie. Prague 1928.

G. Dr. J. Čada, profesor Visoke škole za trgovinu u Pragu, uvideo je, da u centralnim državama nema dovoljno i dobrih udžbenika za đake trgovačkih škola, koji bi želeli da uđu u pojedinosti svakodnevnih trgovačkih odnosa sa Francuskom. Međutim, posle rata se oseća sve više potreba, da sa našom zajedničkom Saveznicom budemo u što tešnjem ne samo političkom i kulturnom, nego i ekonomskom dodiru.

Iz jedne statistike koja je data u knjizi (str. 238), vidi se, da su trgovinski odnosi između Čehoslovačke i Francuske mnogo

jači, nego između nas i Francuske. Po tim podacima iznosila je vrednost uvoza i izvoza u milionima čeških kruna:

	Izvoz u Francusku	Uvoz iz Francuske
1920	2.373	955
1921	1.317	638
1922	868	1.444
1923	302	355
1924	291	535
1925	267	691
1926	253	677
1927	239	780

Pri takvom stanju stvari, sa svim je opravdana potreba, da se njihovi trgovci upoznadu sa terminologijom trgovačkom i svima institucijama, koje stoje u službi trgovine.

U knjizi su data vrlo praktična uputstva o stanju trgovačkog zakonodavstva, o raznim granama trgovine, o kupovini i prodaji, agentima, bankama varantima, transportu itd. Sve je to potkrepjeno mnogobrojnim primerima iz prakse, formularima, raznim obrascima telefonskim, telegrafskim poštanskim itd.

Knjiga se može dobiti kod pisca u Pragu (II, Horská 3.) i mogla bi korisno poslužiti i našim trgovcima i onima koji se spremaju da to budu.

H. Станаревић

Dr. Ing. Fran D. Podbrežnik, Problem racionalizacije u našoj privredi Zagreb, 1928.

Kao sedamnaesta sveska „Biblioteke Bankarstva“ izišla je knjiga pod gornjim naslovom. G. Podbrežnik je i ranije objavio nekoliko članaka o ovom pitanju u raznim listovima. U knjizi se žali da naša javnost ne poklanja dovoljno pažnje ovom problemu, kao ni naši univerziteti (str. 37). „Međutim nam propada naše bogatstvo, gladuje deo našeg naroda, upropašćava i ono malo privrednog oruđa, što ga posedujemo, pada naš izvoz, i slabe mogućnosti internacionalne konkurencije. Porezi podbacuju, budžet je neuravnotežen i to se očituje u želji za redukcijom i ono malo prosvetnih i tehničkih ustanova što imademo i ovako se krećemo u vrtinom kolu, iz kojeg postoji jedan jedini izlaz: opšta racionalizacija naših radnih snaga“.

Nama izgleda, da je pisac postao fanatik ove ideje i kao takav malo preteruje, jer se ne može uopštiti da sve zlo dolazi samo zbog toga.

X.

Трговачко-Индустриска и Занатска Комора у Новом Саду. Привреда Војводине у 1927. години. — Публикације наших комора стално се умножавају. И ове публикације у толико више заслужују пажњу што наши званични привредни

политичари или не осећају или су у немогућности да стално и систематски прикупљају и објављују податке о привредном стању земље. Тај рад државних органа, у колико и постоји, далеко је од тога да буде свестран и довољан. Стога овакве публикације комора постоју врло важан извор за познавање стања наше народне привреде и привредне политике. Али при томе не треба се варати, коморе, ма развиле у овом правцу и највећу активност, не могу урадити оно што би могла држава. Њихов рад на прикупљању привредних чињеница ближи је анкети но обимној статистици; тај рад не би смео бити главни извор за упознавање привредног стања земље, већ само допунски — државној статистици. Код нас је стање такво, да се овакве публикације истичу јаче но што би то требало да буду — оне нису помоћне већ постају основне.

Новосадска Комора овим издањем излази пред јавност по други пут — за 1926. и сада за 1927. годину. Прегледавши ове публикације мора се признати поштен рад на њима. Оне, као почетне задовољавају, ма да показују знатне недостатке делом услед општих услова под којима се раде, а делом услед недовољне сталожености у схватању програма по коме се треба да израђују. Отуда пада у очи неједнакост у пажњи која се поклања појединим питањима и недовољно поуздан материјал који се износи — нпр. занатској настави поклоњена је врло велика пажња, при чему се ишло чак и до наставничког хонорара, док се о спољној трговинској политици или о организацији унутрашње трговине говори недовољно; исто тако се мало говори нпр. о банкарству, његовој организацији и његовом раду. Слика још увек није довољна и потпуна. Сем овога публикацији би се морала учинити замерка и у погледу начина критике државне привредне политике — јефтине опаске и примедбе, општа места, субјективне моменте бола и нерасположења треба избегавати, а нарочито парадирање фразама.

Публикација је подељена на четири одељка: I. Општи Преглед, II. Стање војвођанске привреде, III. Наше индустријске биљке, њихова производња, прерада и извоз — где се говори о хмељу, кудељи, шећерној репи и паприци, — IV. Рад Коморе у 1927. години.

И поред горе овлаш учињених мерака, мора се признати да је прикупљени материјал обилан и да пружа могућности за доста добро упознавање привредног стања у Војводини — упоређење ове две публикације чине утисак да се иде напред и да смемо очекивати да ће трећа публикација далеко јаче оправдати своју појаву.

Пан.

Министарство Финансија. Статистички преглед спољне трговине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца за I. полугође 1928. године. — Ипак се полако иде напред, и ако ни из

далека онако како би се могло и требало. Дирекција Царина пружа нам овом публикацијом благовремено и полугодишње извештаје. Овај нам извештај не даје бољу ни утешнију слику наше спољне трговине но што то чине ранији годишњи извештаји. По овом извештају пасивност нашег трговинског биланса расте. У првом полгођу 1927. године та пасивност, извоз мањи од увоза, износила је 369,870.692 дин., а ове године пење се на 1,135,303.175 динара. Процентуално извоз је од увоза износио у првом полгођу 1927. год. 89,04, а ове године пао је на 70,30. Пре светског рата, у Краљевини Србији, активност трговинског биланса одржавала је равнотежу у нашем међународном билансу плаћања, данас, ту улогу, како изгледа, имају стална задужења у иностранству. Праву слику, услед недовољности искрених и званичних података, не можемо добити ни — у приближној тачности — остају само нагађања, која убијају веру и морал у нашу привредну способност.

Према табlici V. главни предмети нашег извоза дали би ову упоредну слику по вредности:

	ПРЕДМЕТ	1928		1927	
		Динара		Динара	
1	Дрво за грађу	610,116.028	22.71	453,858.369	15.10
2	Јаја	297,019.792	11.05	288,206.085	9.59
3	Свиње живе	176,528.885	6.57	200,858.290	6.68
4	Бакар сиров	141,739.000	5.27	120,641.673	4.01
5	Говеда жива	137,971.291	5.13	156,906.480	5.22
6	Месо свеже	74,683.131	2.78	110,598.877	3.68
7	Храстови жел. прагови	62,520.879	2.33	41,514.601	1.38
8	Цемент	56,591.820	2.11	18,170.112	1.60
9	Коњи живи	53,693.000	1.99	54,687.915	1.82
10	Калцијев цијанамид . .	44,492.000	1.66	27,338.141	0.91
11	Дрво за гориво	42,282.771	1.57	42,740.661	1.42
12	Хмељ	41,470.137	1.54	18,753.748	0.63
13	Шљиве суве	37,550.762	1.39	44,184.327	1.47
14	Израде од дрвета	36,985.304	1.37	28,468.390	0.95
15	Олово у плочама	28,006.433	1.04	39,596.108	1.32
16	Ситна стока жива	26,264.573	0.98	30,718.120	1.02
17	Све остало	819,120.601	30.51	1,298,672.550	43.20
Свега		2.687,036.407	100	3.005,814.347	100

У предњем предлогу једна од главних извозних група, жито, увршћена је у „све остало“. Ако је у једној години, услед изузетних прилика, неродице, тренутно опао значај, то не значи да се сме овако лакомислено изоставити да се посебно не наведе, а то у толико пре што је овај преглед упоредни, за 1927 и 1928. А цереалије су 1927. као што је то и иначе редовна појава, имале свој већи значај. Извоз жита у првом полгођу 1927. године износио је 251.446 тона у вредности 489.320.000 — динара, т. ј. 16.28% целокупног извоза за то полгође, што значи да су биле од већег значаја но дрво за грађу.

О б ј а в а

Управа Државних Монопола набавиће путем прве офер-
талне лицитације, која ће се одржати на дан 1. новембра
1928. г. у у канцеларији Управе у 11 часова:

12.750 бобица цигарпапира за луксузне цигарете и
103.000 ” ” ” обичне ”

Услови као и сва остала обавештења могу се добити у
канцеларији Економног одељења сваког радног дана од 8—12
часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 19957
од 22. септембра 1928. године у Београду.

О б ј а в а

Управа Државних Монопола набавиће путем прве офер-
талне лицитације која ће се одржати на дан. 3. новембра
1928. г. у канцеларији Управе у 11. часова.

34.000 бобица беле хартије за паковање дувана.

Услови, мустре као и сва остала обавештења може се до-
бити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана
од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 19923
од 25. септембра 1928. год. у Београду.

О б ј а в а

Управа Државних Монопола одржаће на дан 7. новембра 1928. год. у канцеларији Управника Државних Монопола у 11 часова пре подне прву оферталну лицитацију за набавку:

1,750.000 комада нових цакова од јуте за пренос и паковање морске и ситне кухињске соли

Услови и сва остала обавештења могу се добити у канцеларији Економског Одељења — Одсек за Куповину — ове Управе сваког радног дана од 8—12 часова.

Из Канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр, 20503 од 28. септембра 1928. год. у Београду.

О б ј а в а

Управа Државних Монопола расписује овим III оферталну лицитацију за набавку 2 моторна чамца за Солине у Стону и Пагу.

Лицитација ће се одржати на дан 15. новембра 1928. год. у 11 часова у канцеларији Управе Државних Монопола.

Услови као и сва остала обавештења могу се добити сваког дана од 8—12 часова у канцеларији Индустриског Одељења Управе Државних Монопола и у канцеларији Обласног Монополског Инспектора у Сплиту.

Из канцеларије Индустријског Одељења Управе Државних Монопола ИМБр, 16.360 од 17. октобра 1928. године.

СРПСКО АКЦИОНАРСКО РУДАРСКО
ТОПИОНИЧКО ИНДУСТРИЈСКО ДРУШТВО

„САРТИД“

Дирекција: Добрињска 10II
Фабрика: Смедерево — Телефон 6.

ФАБРИКА ВАГОНА:

израђује све врсте вагона, моторна кола, моторне електричне
локомотиве.

БРОДОГРАДИЛИШТЕ:

све врсте шлепова, моторних шлепова, багере, резервоаре и т. д.

МОСТОГРАДЊА:

гвоздене мостове и гвоздене конструкције, резервоаре, дизалице,
железничке скретнице и укрштавања.

ПРЕСОВАНА РОБА:

потковице, осовине, лопате, сачеве, тирефони,
шлепске чавле и т. д.

Ia Martinov čelični lijev
Temper lijev
Sivi lijev (Grauguss)
dobavlja u prvokla-
snom kvalitetu

Tražite bez obaveze bezplatnu
ponudu i uzorak lijeva!

LJEVAONICA

BOHN

VEL. KIKINDA
(BANAT).

Државна Хипотекарна Банка

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Основана 1862. год.

Банком управља независни Управни Одбор.

ЦЕНТРАЛА У БЕОГРАДУ.

Главне филијале: Ниш, Нови Сад, Цетиње, Сплит, Скопље, Сарајево, Загреб и Љубљана.

Агенције: Крагујевац, Ваљево, Чачак и Јагодина.

ГЛАВНИ ПОСЛОВИ:

Рукује свима државним и јавним фондовима, пупилним и депозитним, и црквеним капиталима, манастирским, општинским и задужбинским новцима и т. д.

Емитује обвезнице и заложнице.

Прима улоге на штедњу.

Одобрава зајмове на непокретности општинама и самоуправним телима на прирез и приход.

Финансира водне задруге.

Есконтује менице новчаних завода.

Ломбардује државне хартије од вредности.

За све банчине послове јамчи држава.

СТАЊЕ 31. МАЈА 1928. ГОД.:

1. Јавни и остали фондови, капитали и др.	907,737.604·47	Дин.
2. Улози на штедњу	319,614.986·86	"
3. Заложнице (емисије 1910, 11, 24 и 27)	991,760.275·48	"
1. Хипотекарни зајмови	1.829,234.936·91	Дин.
2. Зајмови на прирезе и приходе (комунални)	259,062.072·75	"
3. Зајмови водним задругама	80,579.674·90	"
4. Реесконт	61,099.112·90	"
5. Ломбард	76,069.395·70	"

Државна Хипотекарна Банка прима улоге на штедњу и плаћа годишње

6% чисте камате.

Улози се исплаћују на први захтев, без отказног рока.

Од важнијих операција, које је Банка ове године обавила, вредно је споменути закључење зајма у Швајцарској од 10 милиона шв. франака и у Америци 12 милиона долара.

Ради санирања кредитних односа и олакшања привредне кризе, Банка је сопственом иницијативом спустила у овој години интересну стопу по хипотекарном кредиту.

За обавештења обратити се на адресу:

**ДРЖАВНА ХИПОТЕКАРНА БАНКА
БЕОГРАД (ЈУГОСЛАВИЈА).**

„Шумадија“

Прво Срп. Друштво за Осигурање и Реосигурање

БЕОГРАД

Бука Караџића 10.

ОСНОВАНА 1913. ГОД.

Телеграфска адреса: „Шумадија“.

Телефони: 7-30 и 48-64.

Бави се свима врстама осигурања, а нарочито препоручује следеће гране:

живота: по врло повољним тарифама, а нарочито такозвано народно осигурање;

против пожара: осигурава зграде, робу, намештај, пољопривредне паушале, индустријска предузећа, вршалице, млинове, сено, храну и т. д.;

против провалне (опасне) крађе осигурава: робу, кућевни намештај, касе и друге вредности;

аутомобилска осигурања: самих кола (аутокаска) од лома, пожара, судара и свих других штета; несрећни случајеви који се догоде при вожњи и законску одговорност јемства сопственика аутомобила;

несрећни случајеви: на путу и уопште, по јефтиној цени.

Сва обавештења даје бесплатно Дирекција у Београду, као и заступници у свима већим местима у нашој држави.

ИЗ ПОШТАНСКЕ ШТЕДИОНИЦЕ

Од данас (1. маја о. г.) може се преко Поштанске Штедионице директно и без икаквих формалности шиљати новац у иностранство

(до 3.000 динара).

Власници чековних рачуна код Поштанске Штедионице могу наређивати „налогом за исплату“ (образац 110 ш.) вирмане и исплате у готовом непосредно у Мађарској, Аустрији, Чехословачкој, Швајцарској и Италији (за Мађарску се за сада могу наређивати само вирманске дознаке). За остале државе у Европи налози ће се извршивати преко Италије или Швајцарске.

Исто овако може се преко Поштанске Штедионице дозначивати новац у Сједињене Америчке Државе и Канаду.

ЗА ОВАКВЕ НАЛОГЕ

вирмане и исплате у иностранству) до означеног износа не треба никаква специјална дозвола од Генералног Инспектората Министарства Финансија.

ЧЕКОВНИ РАЧУН

код Поштанске Штедионице може отворити свако лице и свака установа.

УПУТСТВА И ОБАВЕШТЕЊА

дају бесплатно Генерална Дирекција Поштанске Штедионице у Београду и њене Филијале у Љубљани, Загребу, Сарајеву и Скопљу.

„ПУТНИК“

ДРУШТВО ЗА САОБРАЋАЈ ПУТНИКА И ТУРИСТА
У КРАЉЕВ. СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА А. Д.

Коларчева 1 БЕОГРАД Телефон 19-16

Заступништва и билетарнице:

Београд, Краља Милана 7, Телефон 34-05. Загреб, Јелачићев Трг 5. Љубљана, Дунајска цеста 1. Марибор, Александрова цеста 35. Сушак, Средња улица 2. Сплит, Перистил. Дубровник, Пијаца Краља Петра. Шибеник. Сарајево, Трг фра Грге Мартића. Нови Сад, Краља Александра 20. Врњачка Бања. Беч, Цајлерштете 20. Софија, улица Марија Лујза 71/74. — — Продаје билете за путовање железницом, за речну, морску и ваздушну пловидбу. — — Обезбеђује путнике и путнички пртљаг, :- :- :- прибавља визе путних исправа. :- :- :-

ДАЈЕ БЕСПЛАТНО СВА ОБАВЕШТЕЊА ЗА ПУТОВАЊЕ

ФИЛИЈАЛ

ПРАШКЕ КРЕДИТНЕ БАНКЕ

У БЕОГРАДУ

у сопственој згради на углу
Краља Милана и Сремске ул.

ЦЕНТРАЛА У ПРАГУ

Ак. капитал Кч. 100,000.000
Рез. фондови Кч. 67,000.000

Филијале у Чехословачкој Републици: Братислава, Брно, Чешке Буђејовице, Колин, Кошице, Кралупи н/Влт, Литомјерице, Мост, Наход, Оломмоуц, Мор. Острава, Писек, Плзењ, Раковњик, Роуднице н/Л., Чешка Требова, Ухерске, Храдиште, Ути н/Л., Хрућим. — У Бугарској: Софија. — Обавља све банкарске послове; врши дознаке на сва места у Краљ. СХС, Чехосл. Републици и иностранству

Даје под закуп сефове у челичном трезору

УВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ИЗВОЗНО ОДЕЛЕЊЕ

ТЕЛЕФОНИ БРОЈ: 19-80, 81, 82 и 83

Рачун код Поштанског Чековног Завода у Београду
број 51.005 у Загребу број 39.081